

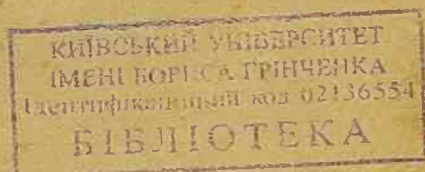
886.162.11.45
Бібліотека „Молодість“

Т. VIII.

КХ

СОНЦЕ СХОДИТЬ...

Вірші Бориса Грінченка.

Видавництво
„Вік“.

Київ, 1914 р.
Друк. В. П. Бондаренка та П. Ф. Гніздовського
Софійська, 21.

Борис Грінченко.

Є люде, що всенька біографія їх дуже легко вкладається в кілька рядків найзвичайнісенького тексту,—так мало, на перший погляд, цікавих подій їм на віку судилося зазнати. Нічого блискучого, нічого надзвичайного. Народивсь отоді-то, вчився й жив там-то, помер тоді-то... І коли б зважати на самі зверхові факти з біографії, працюючи до самого квітня 1910 року.

Оце й уся ніби біографія Грінченка. Звичайно, дуже багато цікавого й цінного матеріалу криється за цими сухими датами, і мав би що розповісти нам небіжчик, як би взявся був написати свої мемуари. Але все-таки найбільш цікаве й цінне оте життя своїм внутрішнім змістом—тим, що робив чоловік, на що саме положив своє життя: свої сили, які одібрав од природи, і свої знання, які сам здобув своєю

шись до змісту того життя, побачимо, що за багата людина перед нами й яке життя кипуче крилося під звичайними фактами. Побачимо тоді таку надзвичайну ясність живого духа, таке внутрішнє багатство й силу, якими життя не одного велетня можна б до верху заповнити, які скрасили б життєписи багатьом великим людям. І росте скромна людина на очах наших, виростаючи в справді героїську постать, і що далі одходимо од неї, тим величнішою вона здається нам. Це люде духа в найкращому розумінні цього слова, і як люде невмірущого духа, довго ще житимуть вони після своєї смерти отією духовою спадщиною, що полишили прийдущим поколінням, довго ще сяятимуть тією неземною красою, якої часто не добачали сучасники крізь земну шкаралющу. І покоління за поколінням з їхнього простого й звичайного життя черпатиме собі справді людського життя, а не тільки на службу людям.

Київ, 1914 р.

Друк. В. П. Бондаренка та П. Ф. Гніздовського
Софійська, 21.

чів знайдете біографію таку звичайну з позверхового боку і разом таку багату на внутрішній зміст, якого вартість допіру зазначено. Зверхні факти Грінченкової біографії легко переказати кількома словами. Народився 27 листопаду р. 1863, в Харківщині; пробував учитися в харківській реальній школі, але школа незабаром його викинула, зробившись тільки прелюдією до тюрми. Для юнака починається трудове життя. З 17-ої весни вже сам заробляє на себе. Десять років працює в сільській школі за народнього вчителя; мало не других десять років проходить повний стаж громадської служби, од земського статистика почавши й секретарем управи скінчивши, аж поки „незалежні обставини“ позбавили його всякої офіційної служби. Разом віддає всього себе іншій службі—тяжкій службі українського письменника. На цій службі без спочинку вибув цілих тридцять років, працюючи до самої смерти—23 квітня 1910 року.

Оце й уся ніби біографія Грінченка. Звичайно, дуже багато цікавого й цінного матеріалу криється за цими сухими датами, і мав би що розповісти нам небіжчик, як би взявся був написати свої мемуари. Але все-таки найбільш цікаве й цінне оте життя своїм внутрішнім змістом—тим, що робив чоловік, на що саме положив своє життя: свої сили, які одібрав од природи, і свої знання, які сам здобув своєю

невпинною працею та непохитним прямуванням до однієї мети. Вже два крайні пункти цього життя дуже багато промовляють за те, як воно склалося: вигнаний реаліст на початку життєвого шляху і визначний учений при кінці його—занадто велика дистанція і між крайніми її точками багато повинно бути цікавих моментів. Природа дала Грінченкові великий, допитливий розум, любляче серце, міцну волю й хист письменника. Решту ж—широку освіту, силу всякого знання й досвіду—він сам здобув. І все це, подароване і здобуте, положив Грінченко на вівтарь рідного краю та його народу, віддав на користь України та її трудящого люду—українського селянства й робітництва. Тридцять років невтомно, без упокою, рук не покладаючи, працював він за-для рідного краю, тридцять років „Вартовим“ стояв він на сторожі коло рідного народу, кожна мить готовий тіло й душу за його положити.

Ось де справжня біографія Грінченка: його невсипуща, безупинна праця за-для рідного краю, його повсякчасна готовність „душу свою положити за други своя“. Замість мертвих хронологічних дат бачимо в цій біографії цілий ряд живих праць, якими позначив свою путь у житті Грінченко. Буде тут і його педагогічна діяльність, і заходи коло розвитку рідного слова, й студіювання народньої словесности, й досліді над народнім життям, і полу-

ляризаторська робота, й громадська публіцистика, і красне письменство. Обставини українського життя з Грінченка зробили письменника переважно і рідному письменству найбільш оддав він своєї сили; щоб підняти його з занепаду й зробити його великим і дужим—найбільше праці положив він. Не мала то й праця була. Коли й тепер не солодко працювати українському письменникові й досить усякого лиха доводиться знати, то ще більш того лиха було тоді, як Грінченко ставав на тернистий шлях українського письменства. Тяжкі часи настали були тоді на Україні. Тільки що пролунав—правда, пошепки, але не менш од того дошкульний—голос майської заборони 1876 року, що, здавалось, не кидала українцям ніякісенької надії на кращі часи, не давала ніякого виходу не тільки громадській енергії, а навіть чисто літературним заходам. З відомих тоді діячів українства одні, як Драгоманов, подались сами на еміграцію, щоб хоч здалека будити приспаних земляків; другі, як Чубинський, з примусу опинились на далекій півночі, з зав'язаними ротами, не маючи змоги подати голос в оборону рідного народу. Ті, що лишилися на Україні—принишки; навіть найбільш енергичні та активні люде не бачили виходу з тяжкого становища і, здавалось, до краю зневірилися в українстві, не сподіваючись, що ма-

лими силами неорганізованого громадянства можна подіяти щось проти страшної централізаційної машини, узброєної всіма засобами великого державного механізму. Багато українців зроду й симпатіями пішло тоді на безпосередню боротьбу з тим механізмом і в політичній боротьбі розгублювали вони свої національні переконання, гинучи не з іменем України на устах, не як сини свого народу. То була тяжка подать, що платила Україна натурою бездушному Молохові централізованої державности; то була жертва, яка не давала плоду й нічим не поверталася для користи рідного краю. Що то за лихоліття було для всього українського, показує оця сповідь одного з українських письменників того часу, відомого поета Щоголева. „Старші діти мої,— пише Щоголів у своїй автобіографії,—прохали мене, щоб я писав хоч для них. Я й писав їм до 1878 року“. Але того року повмірали у поета діти і—додає він—„писати стали ні для кого“: письменник знову ламає своє перо, не торкаючись його впродовж цілих років... Чимсь страшним віє на нас од цього факту: письменник має читачів тільки в своїй сем'ї, а коли й цих читачів не стало—ставить хреста над усією своєю літературною діяльністю, над своїм талантом, метою й щастям свого життя, над своїми найсвятішими надіями... Один такий факт може кинути нам ясний

сніп жахливого світла на всю ту страшну добу, що до такого распачливого становища довела була свідомих людей на Україні. Здавалося, по-просту нічим було жити свідомій людині, не було повітря, щоб дихати, не було ґрунту під ногами. Лишалось або тікати од рідного краю, дезертирством приспавши свою національну совість, або живцем лягати в домовину, пускатись одразу на дно, усіх надій одцуравшись на щастя й розвиток рідного краю...

Грінченко ні так не зробив, ні инак. На шлях дезертирства не пустила його велика любов до рідного народу й певність, що тільки власним розвитком здобуде він долю свою. Пуститись на дно, склавши руки, не дала йому його надзвичайно енергична вдача, залізна воля, що не хилилася перед обставинами, а навпаки—сама їх хилила перед собою. Грінченко обрав третій шлях, на який могло зайти тільки безмежне „безумство хорбрыхъ“—шлях невпинної роботи на всіх ділянках українського життя і насамперед, певна річ, на занедбаній ниві українського письменства. Ще школярем, на тринадцятій весні свого життя, прочитавши „Кобзаря“, починає Грінченко писати по-українському й ширити серед товаришів українську ідею й книжку. Школа такого злочинства, певна річ, не стерпіла і правдолюбний юнак опинився враз за порогом

школи. Довелось непохитному юнакові зразу перейти в тверду школу життя і вже обіруч узятись до тієї роботи, на яку себе прирік мало не дитиною. Він стає за вчителя в народній школі, щоб жити з рідним народом і на його працювати, але не тільки вчить, а й сам од народу вчиться, щоб повернути потім народові, чого від його навчився. У себе дома, в своїй сем'ї він закладає першу цитадель українства; він збирає круг себе й гуртує коло любого діла товаришів-учителів, засновує народне видавництво, бореться з злиднями, але знаходить і час, і силу, й спроможність, і навіть гроші на громадську справу. Без чужого заґаду та по́казу, самотужки бере на свої плечі тяжкий хрест українського письменника й незабаром покриває своїх однолітків, просто вражаючи всіх своєю дивною продуктивністю. Пролом за проломом завдає Грінченко в мурах офіціальної системи. Коли цензура не пускала жадної путящої книжки української, він своєю енергією переміг і цензуру й незабаром Україна мала перше систематичне видавництво народніх книг. Коли українська книжка не мала шляхів до народу й напомацки шукала свого читача, він заводить перший на Україні книгарський центр і потроху вишукує й витворює читача. Українській науці знаходить він нові пристановища, українській ідеї—нових людей, нових працюючих,

даючи приклад і заохоту їм власною працею. Все, що не могло пробитись на Україні, посилає він до Галичини й фактично цим руйнує кордон, який ділив дві частки українського народу, і зв'язує їх найміцнішими зв'язками. Ніякої, найдрібнішої навіть, роботи він не цурається, скоро на ній позначено „для України“, як, з другого боку, й не перебірає в роботі, не вибірає її собі до любови, беручись за всяку, аби потрібна була для данного моменту. Йшов він усюди, де треба було працюючої руки, і скрізь не порядкувати брався, а працювати, не старшинувати, а діло робити. За останніх тридцять років ви не знайдете такого діла на Україні, на якому б не виписав Грінченко свого прізвища—не через те, що повеличатись бажав, а через те, що робота не ждала й треба було комусь її робити. В поезії, в белетристиці, в науці українській, в шкільно-педагогічній справі, в популярній літературі, в росповсюдженні ідеї та книжки української, в формуванні політичного світогляду, в громадсько-публіцистичній сфері—скрізь бачили ми цього невтомного громадянина, як він певною рукою провадив своє діло й не намагаючись вести—вів за собою інших до кращої будуччини, вів своєю працею, енергією, прикладом, без жадної пози, без зайвого слова, без удавання. Працю для рідного краю вважав він за святу по-

винність свого життя і повинність ту справляв просто, без гучних фраз, без хвастощів, бо інакше й не міг він робити. Це була натура, що в повинність уклала все життя своє і зрадити те, що за повинність мала—не змогла б ніяка сила приневолити Грінченка. „Ми на роботу на світ народились“—сказав собі він ще на світанку свого свідомого життя, і з того часу до самої смерти стояв він на громадській роботі. „Ми для борні живемо“—додав тоді ж таки він, і не схибила міцна рука ніколи, не затремтіла, поки почувала силу, щоб завдавати ударів ворогам правди і світла.

Таким Грінченко був і як письменник, у своїй літературній діяльності. Перечитайте оці його поезії, в яких він, як сам казав, під час свого робітницького відпочинку виливав свої найкращі бажання й думки — і ви побачите, що про себе, про власні справи найменше він думав і турбувався: громадське лихо його боліло, громадський клопіт зглибока займав йому серце. І тут ніколи він не мінявся, і тут завжди самим собою був—все з тими ж широкими поглядами на світ і на людей, з любов'ю до „меншого брата“, з шуканням правди, з бажанням усім однакової справедливости й добра. „Людей-братів“ шукав він на землі й своїми творами хотів завжди одного досягти— „людей-братів“ витворити, щоб зробити життя

на землі кращим, повнішим, справді людським і людяним. І тут не боявся він мовити слово правди, і тут гучних слів тікав, вимагаючи попереду всього діла—живого, потрібного рідному краєві діла. „Кожнеє слово хай буде в нас діло“—писав він і таким ділом „за-для своєї країни“ й були літературні твори Грінченка. Не для втіхи писав він, а на те, щоб словом своїм послужити рідному народові.

Ділом за-для рідного краю й народу сповнене було все життя Грінченкове. Це його біографія, — біографія великого трудownika, не блискуча зверхніми подіями, зате на внутрішній зміст багата, на тихеє сяйво безупинної праці, незломної енергії, певної себе сили. На одному з вінків, покладених на труну Грінченкову, був напис з св. письма: „Глаголеть Дух: да почують од трудів своїх, діла бо їх ходять вслід за ними“. Слова ці гарно виявляють перед нами постать незабутнього трудownika, що лишив по собі спадщину міцнішу від усяких скарбів. Він може спокійно спати вічним сном після свого трудового подвигу, бо заробив собі на спокій: не спатимуть за його діла його, а вік-вічний свідчитимуть перед нащадками, що не марно прожив він своє життя, власною працею вписавши свою біографію в історію рідного краю. Через ці діла збереже Україна добру славу й вічну пам'ять про свого благородного, самоотверженого

„Вартового“. Під час лихоліття в цій незломній постаті черпатиме рідний край силу терпіти, не гнучись, своє лихо; під час же національної перемоги квітчатиме її невмірущою пошаною своєю та довічною подякою.

Сергій Єфремов.

Сонце сходить...

Вірші.

Ранок.

Сонце сходить із-за гаю,
 Став як злото засияв...
 Соловейко ще раз тьохнув
 І на гілці задрімав.

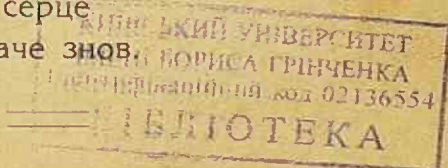
І на все живим диханням
 Подимає округи;
 Оксамитові зелені
 В став схилились береги.

Мов каміння дорогее
 Сяють крапельки роси;
 Скрізь у лісі забреніли,
 Задзвеніли голоси.

Кожна гілка сколихнулась,
 Кожна пташка вже співа,
 А згори все дужче й дужче
 Сонце світ свій розлива.

І, немов проміння, сяє
 І надія, і любов,
 І намученеє серце

Воскресає наче знов.

Неначе.

Неначе і Світ такий гарний здається,
І сонечко з неба блищить,
І пісня дівочая голосно ллється,
І весело ліс шепотить,
І дивиться всюди усе так звабливо,
Що тільки б, здається, радів
Та на світі весело так та щасливо
Без думки та гадки б ти жив...
Та здумаєш ти, що ті співи дівочі
Не співи—ридання сумні,
Що гаснуть од сліз оті карії очі,
Ізмалку веселі й ясні;
Згадаєш про тих, що у лютій недолі,
Не знаючи щастя, живуть,
Що діти їх бігають босі і голі
І хліба, голоднії, ждуть,—
І серце зане, і сам я не знаю,
Як співи-ридання летять...
Коли ж то ми будемо в нашому краї
Про щастя і долю співать?

Шматок хліба.

І холод, і мряка на дворі панує,
А вітер осінній реве і лютує.
Дивлюся: під тином сердешна дитина,
Хлоп'ятко маленьке, — вся в латах свитина,
Іде-шкутильгає, підходить до хати...
Недавнії сльози на личеньку знати,
І видко по очіх голодну муку...
„Христа ради хліба!..“ Заклякную руку
Хлоп'я простягає: „Не їв ще нічого...“
Дали у віконце хлоп'яті сухого
Шматок того хліба... Малими руками
Вхопило шматочок, до його устами
Припало відразу й пішло по дорозі...
А вітер повіяв і здув йому сльози...

На полі,

Блиснули вже коси, упали покоси,
Рядками снопи полягали;
Під сонцем пекучим із лихом гнітючим
У полі усі працювали.

Ні пісні, ні слова—затихла розмова:
Вся сила пішла на роботу;
З обличча, як сльози, течуть на покоси
Струмочки гарячого поту...

Вже сонечко нижче і вечір вже ближче—
Не роблють потомлені руки:
Зійди, нічко, тихо, сховай усе лихо,
Вкрий груди, наболяні з муки!

І ніч наступає, плыве-впливає
І сяє сріблом місяченько...
Вже край і роботі... Забувши турботи,
Сплять батько і доня, і ненька.

Зірки ж серед ночі, як божії очі,
З високого неба сияють,
Тихесенько-тихо на людськеє лихо,
На стомлений люд поглядають...

На чужині.

Пливуть по небу хмароньки
В далекії краї,
Летять із їми думоньки
Щочаснії мої—
Туди, де та криниченька
Холодная дзюрчить,
Над нею там зелена
Вербиченька шумить;
Схилилася вербиченька,
Мов дівчина смутна,
Неначе задивляється
В криниченьку вона.
А там гаї зеленії
І луки у квітках,
І пісня розливається
По луках і гаях.
Ой пісня то кохана,
То ріднії слова,
Од їх аж мліє серденько,
Палає голова!
В тій пісні все відбилося,
Що я люблю й любив,
І слухав би впиваючись,
А потім би й зомлів

Під згуки тії ріднії
У рідній стороні...
Туди пливуть ті хмароньки,—
Коли б туди й мені!..

Смутні картини.

Убогії ниви, убогії сєла,
Убогий обшарпаний люд,
Смутнії картини, смутні-невеселі,
А инших не знайдеш ти тут.

Не став би дивитись, схотів би забути,
Так сили забути нема:
То ріднії сєла, то ріднії люде,
То наша Вкраїна сама!..

Вечір.

На землю вже тихий
Скрізь вечір лягає;
З високого неба
Вже місяць сияє;
Затихла і пташка,
І людська розмова,
Мовчить, не шепоче
Зелена діброва.
І в мене на серці
Так тихо все стало,
Немов би те серце
Заснуло і спало...

До праці!

Праця єдина з недолі нас вирве:
Нумо до праці, брати!
Годі лякатись! за діло святеє
Сміло ми будемо йти.

Праця єдина нам шлях уторує,
Довгий той шлях і важкий,
Що аж до щастя і волі прямує:
Нумо до праці мерщій!

Праця не згине між людьми даремне:
Сонце засвітить колись,—
Дякою нас тоді люде згадають:
Нум же, до праці берись!

Хоч у неволі й нещасті звікуєм,—
Долю онукам дамо!
Ми на роботу на світ народились,
Ми для борні живемо!

Сміливо ж, браття, до праці ставайте!
Час наступає— ходім!
Дяка і шана робітникам щирим,
Сором недбалим усім!

Промінням усе золотило,
Сміялося радісно сонце
І в темную нашу хатину
Гляділо в низькєє віконце.
Гляділо... І радість, і втіху
Несло воно наче з собою,
А ми не зважали на його,
Зібравшись всі над труною.
Сміялося сонце... Про щастя,
Життя і надію казало
І сяйвом воно в домовині
Того, хто не жив, обливало.
І в його були ті надії,
І він вірив сяйву ясному,
І смерть узяла його й більше
Не верне його вже нікому...
І в нас у душі не надія,—
З образи там зло піднімалось:
Як сміє й тепер оце сонце
Сміятись, як перше сміялось!..

Подивись!

Подивись: весна устала,
Сипле пишними квітками;
Подивись: веселим птаством
Ожили степи з лісами;
Подивись: в безкраїм небі
Сонце-велетень палає;
Подивись: земнії груди
Хлібороб плугами крає;
Подивись: життя устало,
Дні пишвають золоті;
Подивись—і встань до праці
Повний сили і надії..

По весні розцвітаються квіти
І до осені пишно цвітуть,
А зимою вмірають і знову
Розцвітають, і знову живуть.

І не скаже ніхто, що за снігом
Їх не матиме більше земля,
Що весна не народить їх знову,
Закрасивши гаї та поля.

Так і в серці у мене надії
То вмірають, то знову живуть,
І то зіму, то вєсну веселу
Мені в грудях натомлених чуть.

І не можу сказати, щоб горе,
Що сьогодні зустріло мене,
Панувало у серці довіку,
Що ніколи зіма не мине...

У лісі.

Тихо проходив я лісом; зелене
Листя рясне шепотіло круг мене;
Грона с калини як жар червоніли,
Квіти з трави різнобарвні гляділи;
Соняшний промінь купався між їми,
Роблячи листя й квітки золотими;
Хмара метеликів жвавих виляся;
Пісня пташина дзвеніла-лилася,
В пісні тій одгуки щастя і волі,—
Кращої пісні не чув я ніколи;
Щастям здавалось тут все оповите...
Серце намучене, лихом прибите,
Мов би затихло, а мука і горе,
Наче потопли в безоднєє море,
В море з проміннів, як золото, блискучих,
В море з пісень голосних і співучих;
Радощі душу мені обнімали,
Голову пахощі з квітів сп'яняли.
І забажалось тоді мені долі,
Долі пташок тих, пташиної волі,
Долі, коли і гнітючі й похмурі
Думи не давлють, не шарпають бурі,
Долі безхмарної, долі такої—
Саме як соняшний день цей ясної!
І забажалось... Коли це у гаю

Скрик розітнувся... Відкіль—я не знаю,—
Тільки така в йому мука почулась!..
Серце у грудях моє стрепенулось.
Мабуть то пташка шуліці впіймалась,
Скрикнувши так, як з життям розставалась,
Може щось инше,—не знав я нічого!
Серце забилося з болю тяжкого:
Знову згадалися муки і горе,
З сліз та із крөви згадалося море,
Що розлилося без краю на світі,—
Годі у мріях про долю радити!
Геть з цього лісу! Не тут між квітками,—
Там, між людьми, що повиті сльозами,
Там знайду місце і долю єдину:
Долю робітника без одпочину!..

М а т и.

Ізійшло багато ночі,
Сплять великі і малі,
А каганчик все мигоче
В хаті вбогій на столі;
То на мить мов погасає,
То ізнов заблима він,
Голі стіни осяває,
Стіл та лави коло стін.
Вбого, тихо у тій хаті,
Тільки прядка торохтить:
Не ляга ще досі мати,
Син давно спокійно спить.

Світло иноді освіте
Піл, де сон його повив;
Спить хлоп'я, рядном укрите,
Бачить море любих снів.
Сниться хлопцеві пахучий
Ліс і лўки у квітках,
І пташòк рої співучі,
Сниться сонце в небесах;
Сняться забавки без краю.
Сняться радіснії дні...

І щасливий усміх грає
На губах йому в-ві сні.

Спить хлоп'я, щасливе снами,
Прядка ж тихо торохтить,—
Наболілими руками
Ледві можучи робить,
Довгу нитку витягає
Вбога мати удова.
В хворих грудях заниває,
Як під гнітом голова,—
Та не кидає: на сина
Заробляти треба їй...
За годиною година
Йде, усюди супокій;
Каганець у вбогій хаті
Ледві-ледві миготить...
І пряде бездольна мати,
Син, щасливий снами, спить.

Н е б о.

Широкее небо
Блакитне й безкрає
Шатром велетенським
На землю спадає.

Мов духи надземні,
Там хмароньки білі
Блакиття прозоре
Собою покрили.

Широке й глибоке
Небеснеє море
І чисті, й безкраї
Святії простори.

І я розумію
Тепер, в сю хвилину,
Чом злинула воля
Од нас в ту країну...

З о р і.

Мамо люба, глянь, як сяють
Ясно зорі золоті!
Кажуть люде: то не зорі,—
Сяють душі то святі.

Кажуть: хто у нас на світі
Вік свій праведно прожив,
Хто умів людей любити,
Зла ніколи не робив,—

Бог того послав на небо
Ясно зіркою сиять...
Правда, мамо,—то все душі,
А не зорі там горять?

Так навчи ж мене, голубко,
Щоб і я так прожила:
Щоб добро робити вміла
І робить не вміла зла!

Могила.

Серед степу на просторі
Могила стоїть;
Навкруги трава висока
Хвилює-шумить.

Серед степу та могила
Сумує одна,
Уквітчала її рясно
Зелена весна.

Ой кого ж там поховали,
Хто в їй спочива?
Чия буйна там заснула
Навік голова?

Чи козацький лицарь славний
З широких степів
В бої з турком, з татарвою
Життя положив?

Чи то бранець із неволі
Цим степом тікав
І загинув, а товариш
Його поховав?

Не промовить та могила,
Стоїть нежива;
А круг неї степ широкий,
Зелена трава.

А круг неї степ широкий,
Як воля сама,
Ліг, простягшися далеко,
І краю нема..

Вночі на могилі.

Вночі на могилі високій
Стою і дивлюсь навкруги:
Степи тільки мріють широкі
Та здалека темні луги.

І край того степу зникає
В туманових хвилях ясних,
А місяць сріблом обливає
Їх з неба в проміннях своїх.

І серце полинуть бажас
Туди, аж до краю степів,
Туди, де ще воля гуляє,
Де галас людський не гучнів.

Там тільки кістки ті козачі
Та кров'ю полита земля,—
Здається мені, що неначе
Зміцніла б там сила моя:

Там волю діди боронили
І там поховали її,—
Я вірю: святі їх могили
Розбуркали б сили мої.

А зорі на небі сияють,
А місяць так ясно блищить,
Простори в тумані втопають,
Степ, тихо заснувши, лежить.

І мовчки стою на могилі,
Стою і дивлюсь навкруги—
Біліють степи, як біліли,
Чорніють далекі луги...

Дуб.

Ріс у зеленому лісі дуб велетенський високий;
Віти роскинувши пишні, рясно-густі і широкі,
Гордо стояв між усіми, стиха шепочучи листом;
Кращий за всіх він здавався силою дужою й
хистом;

На світі бури ніякі зроду б його не зламали,
Віти ж, простягшись, од вітру й інші дерева
ховали.

А у землі плазувала сила гробацтва гидкого,
Нишком вони і потроху корінь під'їли у його...
От і пов'яли, посохли цівка й могутнії віти,
Листя пожовкле змогла вже буря й маленька
оббити;

Пишне убрання розвіяв вітер по світу; zostались
Мертві гілки, де недавно шати зелені пиша-
лись...

Хлоп'яті,

Такі очі ясні і правдиві
І манесеньке серце—таке
До усього, що добре, прихильне,
До усього, що гарне,—палкè!..
Я боюся, боюся, дитино..
Поживеш світовім ти життям,—
Чи здолаєш зостатись і далі
Таким чистим, як був ти хлоп'ям?
Скільки сліз доведеться побачить,
Скільки мук доведеться знести!
Бо у нас тільки мертві не плачуть,
А з живими тут житимеш ти!
Ти побачиш, як злото руками
Загортає в роскòшах один
І як другий з торбиною ходить,
Умирає із голоду він.
Ти побачиш, як брат гризе брата,
Ти побачиш, як п'ють люде кров,
Ти побачиш, як топчуть ногами,
Зневажаючи тяжко, любов.
Ти побачиш ще більше, дитино..
Чи здолаєш же серцем своїм

Ти зостатися чистим без плями
В боротьбі із нечистим усім?
Я не знаю, мій любий, мій щирий,
А благаю: як би то було,
Щоб минуло тебе все негоже
І брудне усесвітнєє зло!

Не гордуй ти життям молодим,
Не журись безнадійно над їм,
Не кажи, що не вмієш робити
Тим, що досі робить не могла,
Не кажи, що не хочеш ти жити,
Що радіючи в яму б лягла:
Носиш сили в душі молодії—
Не зрекайся завчасно надії!

І покинь ти даремний свій страх:
Он розлігся широкий твій шлях.
Ні, життя ще твоє не минулось,
Почалося воно, молоде,
Ти недавно до його прочнулась,
І воно тебе тільки ще жде:
Сором силу в душі своїй мати
І на працю її не віддати!

І не думай про те ні на мить,
Що не зможеш нічого зробити:
Коли палко і щиро кохаєш
Ти убогий і рідний свій люд,
То невже ти ще досі не знаєш,
Що любов може гори звернуть?
Ні, хто щиро уміє любити,
Може безліч між людьми зробити.

Не гордуй же життям молодим,
Не сумуй безнадійно над їм
І початки святої надії
Ти зневіррям тяжким не дави,
Вірь у сили свої молодії
І весела й щаслива живи!
Але мусиш те щастя придбати
На роботі для рідної хати.

Хвора.

Мамусю кохана, ти плачеш? бач,—сльози...

О, годі, мамусю моя!

Тепер мені краще: минулись морози,

Квітками вквітчалась земля!

Тепер мені краще, не так, як зімою...

І груди не ниють мої...

Тут душно у хаті: ходімо зо мною

На луки зелені, в гаї...

Там квіти, травиця... Ми будем ходити...

Я рвати не хочу квіток,

Бо хочеться жити і їм же на світі

І слухать співочих пташок...

Їм хочеться жити, як нам із тобою...

О, житиму довго ще я!..

Ходімо ж, мамусю, ходімо зо мною,—

Так весело сонце сия!..

Ось я вже й устала... Не хочеш, мамусю?

Ти кажеш, що ніч у гаях?

Та ні, не злякаєш мене, не боюся:

Там день, там весна у квітках.

Дивись: і дощу вже ні краплі немає—
Не дощ у вікно торохтить,—
То гай там шелеснув і пташка співає,—
Ось тільки прислухайся, цить!..

Ходімо! колись ми були під дубками...
Тоді з нами й Галя була...
Ми ягоди рвали і гралась квітками...
Як би вона знову прийшла!

Ми б знов погулялись, вінки посплітали,
Квітчастії, пишні вінки...
Ох, щось мої груди боліти знов стали...
Так дуже... Он бачиш: квітки,

Квітки, моя мамо, квітки запашнії...
Вся хата в квітках—он дивись...
Чи це вже не хата?—поля золотії,
Зелені степи розляглись...

А вище—там небо без берега й краю...
Навіщо мене ти взяла?..
Куди се летю я, тебе покидаю?..
Там сонце горить і пала...

Ой, що се? Відразу ніч стала неначе!..
І сонце... вже гасне... яснє...
Нічого не видно, нічого... Хтось плаче...
Ой тяжко! ой давить мене!..

Південь на степу.

Супокій навкруг панує,
Нерухомо степ лежить:
Тирсу гнучую й густую
Вітерець не ворушить.

Рівний поверх, як на морі...
Страшно-мертвий супокій...
Тільки сонце на просторі
Лле палючий промінь свій.

Що було живе—сховалось,
Не почувеш голосів,
Наче скрізь в степу,—здавалось,—
Янгол смерти пролетів...

Тільки одна не пишалась...

Літо палюче було. Після довгої спеки
 Хмара нерешті вгорі над землею повисла;
 Страшно зчорніла вона і линула відразу,
 Дужим дощем і густим оживляючи землю;
 Спершу обмила її, всю запилену, зсохлу,
 Далі, все більше та більш проливаючись з неба,
 Всюди зібралась вода й потекла течіями...
 Хмара давно вже пройшла, а струмки ще
 звивались

Скрізь і по пісках вони, і між зіллям обмитим.
 Сонце з-за хмари зійшло і на землю блиснуло,
 І оджило все немов у святковім убранні:
 Дуб довговішній росу уже струсував з листя,—
 Перлами тая роса обсипалась додолу;
 Поруч тремтіла струнька срібнолиста тополя;
 Повний нового життя, біля неї пишався
 Сон рясноцвітний, а з їм і барвінок хрещатий!
 Радісно й ясно трава молодая блищала,—
 Все віджило, що була нестерпучая спека
 зв'ялила,

Радісно-дуже усе і блискуче зробилось!
 Тільки одна, де струмки дощові каламутні

Буйно пробігли, одна не пишалась там квітка:
Ніжне коріння вода з його рідного ліжка
Вирвала, біднеє, геть, усю землю обмила:
Сумно і мовчки тоді похилилася квітка,
Листям своїм тремтючи в передсмертнім конанні;
Тихо поникла вона і умерла навіки...

Каря.

Бачиш: блука без спочину в пустині; пекуче
 Палить удень його сонце з небес нестерпуче,
     Серце у грудях горить без упину...
 Мов душолюб, він із нічку, самотний, збратався,
 Миті немає такої, щоб він не лякався—
     Знай: то він рідную зрадив країну!

Бачиш: ірвуть йому серце пекельнії муки,
 Плаче, зубами скрегоче, ламає він руки,
     Смерти собі він блага, відпочину...
 Бачиш: він ніхтями груди собі роздирає,
 Серце він вирвати хоче і серця шукає,—
     Знай: то він рідную зрадив країну!

Бачиш: блука він і буде блукати ще віки:
 Тяжко карають народні прокльони великі,—
     Смерти немає йому й відпочину:
 Поки стогнатиме рідний наш край у неволі,
 Поти не знайде спочинку від лютої долі:
     Зрадив бо рідну свою він країну!

Гроза.

2 Мовчки насунули хмари
 І залягли округи,
 І потьмарились одразу
 Лўки, поля і луги.

2 Тріпалось листя мов з ляку;
 Гнулись додолу квітки;
 Ледві плескалася річка;
 Мов повмірали пташки;

Тиша страшна і німая...
 Ясно-блискуча стріла
 2 Небом зчорнілим пробігла,
 Хмару вогнем обвила;

Мить ще єдина—й одразу
 Вдарило громом страшним,
 Наче хиталося небо
 Й світ захитався із їм.

Ляком пригнічені, ждали
 Смерти поля та гаї...
 Крапнула крапля і друга—
 І полились течії!...

Довго з похмурої хмари
Води потопом лились;
Довго громи гуркотіли,
Блискавки в хмарах вились;

Довго здавалось, що небо
Землю втопить завзялось,
Поки аж хмара поблідла,
Високо сонце знялось.

Зазеленіли, засяли
Луки, поля і луги;
Радісно хвиля моторна
Плеще в свої береги.

І голосніш, веселіше
Защебетали пташки,
І запашніше запахли,
Сяючи пишно, квітки.

І до блакитного неба
Вся усміхнулась земля—
Ріки і гори з лісами,
Луки, степи і поля.

Останні квітки.

Іще квітки, останнії квітки!
Останнюю нам іскру кида літо!..
Ваш цвіт поблід, посохли пелюстки,
І кожна з вас вже холодом прибито.

Поникли всі, о любі квіти, ви
І стоїтє, щоб тільки доцвітати,
І вгору знов своєї голови
Не зможете ніколи вже підняти.

І ви тепер не пишні й не рясні,
Але ще більш душі ви дорогії:
Так виразно ви кажете мені,
Що більш уже не придуть дні яснії...

Вітер вис, плеще хвиля,
Човен хоче потопить,—
Ти ж керуй туди спокійно,
Де твоя мета горить.

Сонце сяє, вабить душу
Усміхаючись земля,—
Ти ж керуй туди спокійно,
Де горить мета твоя.

Пісня.

Пісня ллється, пісня лине,
Пісня плаче і дзвенить,—
Чи душа навіки гине,
Чи встає ізнову жить?

Чи останнії гіркії
Сльози вилились у їй,
Чи надії молодії
Повні щастя, повні мрій?

Чи то блискавка мигоче
І гримить у хмарах грім,
Чи сліпить то сонце очі,
Світом сяючи палким?

Чи в степу, в крові обмитім,
Вітер скиглить, проквіля
І співає над побитим,
Що його бере земля?

Чи життя се привітання
Задзвеніло нам усім
І засяли від кохання
Очі промінем ясним?

Хто те скаже, хто те знає,
Що дзвенить у пісні тій,—
Тільки серце замірає
Від страшних солодких мрій.

Пісня ллється, пісня лине,
Пісня плаче і дзвенить...
Чи душа навіки гине,
Чи встає ізнову жить?

Троянда.

Мамусю, голубко! сьогодні
Я вранці ходила в садок—
Такого багато росте там
Рожевих та синіх квіток.
Найкраща троянда. Та тільки
Я руки сколола свої,
Аж кров потекла по їх,—поки
Зірвала з стеблини її.
А краще коли б та троянда
Без гострих шпичок тих була,
Щоб дівчина кожна зірвати,
Не колючи руки, могла.

—Ой, доню! все гарне на світі
Дається не дурно людям:
Щоб щастя придбать, працювати
Всім тяжко доводиться нам.
Без праці й труднощій на світі
Не можна нічого придбать,
І навіть щоб квітку зірвати,
Доводиться шпички зазнать.
Та пальчики хворі забудь ти
І знай, голуб'ятко моє:
Що важче здобуть, те любіше
Тоді, як здобудеш, стає.

Ніч.

(Плещеев).

Сном почиваючи землю,
Линула ніч небесами,
З темно-блакитної ризи
Сиплючи рясно зірками.

Дужі дуби предковічні,
Верби сумні і похилі,
Вічно-зеленії сосни
Ночі назустріч шуміли;

Радісно хвилі дзюрчали,
З зорями ніч там одбилась;
Пахла трава запашніше,
Поле з житами хилилось;

В темнім саду соловейко,
Коники в полі—що-сили,
Славлючи ніч яснозору,
Радісним співом дзвеніли.

І усміхалась як мати,
Линувши ніч небесами,
З темно-блакитної ризи
Сипала рясно зірками.

Жайворонок.

У високостях голубих
По-над півсонними полями
Співець просторів весняних
Вже дзвонить срібними піснями.

Співає він, що тільки мить—
І над півсонними полями
Життя озветься й задзвенить
Знов молодими голосами.

Пташино любя! О, співай
Ти над півсонними полями,—
Нехай прокинеться ввесь край
І зароїться орачами!

Ластівка.

Ти знов защебетала
У мене над вікном,
Із вирію вернувшись,
Клопочешся з гніздом.

А там же вічне літо
Цвіте як божий рай,—
Чого ж вернулась знову
Ти в мій журливий край?

—Хоч літо там і сяє,—
Любіше тут мені:
Така квітчасто-пишна
Вкраїна по весні.

Така квітчасто-люба,
Що й в тім краю-раю
Все бачу я хатинку,
Де се гніздечко в'ю.

Квітчані сльози.

Сонечко ясно встає,
Теплим промінням своїм
Гладить квітки та пестить,
Сльози обсушує їм.

Сльози бренять у квітòк
Чисті, як перли ясні:
Сон їм негарний приснивсь, —
Плакали квіти в-ві сні.

Може їм снилися ми,
Наше життя без надій,
Кров і кайдани й брехня,
Голод і холод тяжкий...

Хто ж би того не злякавсь?
Після тих снищів страшних
Досі вони ще тремтять,
Досі ще сльози у їх!..

Дві троянди.

Вранці, тільки сонце встане,
Я у сад свій вибігаю—
Скільки свіжого, ясного,
Скільки сяєва без краю!

Ясно листя зеленіє,
До квіток схилились квіти,
І пташки вгорі щебечуть:
„Тінь-цвірінь! як гарно жити!“

Дві троянди я зриваю,
А на їх блищать перлини:
Квіти вмилися росою
У досвітній години.

Дві троянди ті—рожеву
Пишну з білою сплітаю:
Се красу із чистотою
Я докупи тут еднаю.

Пташці.

Я люблю тебе, пташино,
Як щебечеш між квітками,—
Мовчки слухаю й радію,
Упиваючись піснями.

Упиваюсь, але знаю:
Проминуть які хвилини,
І ти знімешся й полинеш
Ген до іншої долини.

І не я вже слухать буду
Щебетливого співання:
Іншим будеш ти у серці
Ворушити почування.

Міг би я тебе лукаво
В сітку хитрую піймати,
Щоб співала, поки схочу,
Поки сила є співати.

Та люблю я тільки вільних,
Тільки вільні мусять жити
Там, де небо ясно сяє,
Ллються співи, пахнуть квіти.

Прощавай же! Линь, де хочеш
Веселити Світ піснями!
Хай тобі сміється небо,
Хай віта земля з квітками!

Пастушки.

Зморила всіх духота нестерпуча:
 Не подиха вітрець на поле й ліс,
 Лягла ріка і мертва, і блискуча,
 Прив'ялий лист на дереві повис;
 Не чуть пташòк,—їх потомила спека...
 Як жевріє повітря осяйне!..

А далиня небесная далека
 Пашить як піч, бо сонце там страшнè
 Жахтить огнем, огняні сипле стріли,—
 І хилиться все на землі без сили.

Враз чути крик... Біжать хлоп'ята-діти,
 То—пастушкі... Їм спека—пів-біді!
 До берега, де верби довгі віти
 Схилили вниз до сонної води
 І дивлються на нерухому з кручі,
 На схилені над нею береги,—
 Туди біжать хлоп'ята невгавучі—
 І сміх, і гук, і галас навкруги!..
 Замаяли, мов крильми, сорочками...
 „Плигай, а ну!..“ І в воду головами!..

Жахнувшися, об беріг хвилі б'ються,
 Розбурхані, злякавшися зо сну,

Круг тіл гнучких, збілівши, скачуть, в'ються—
 І плеск, і крик!.. далеко чуть луна.
 Хто плаває, хто в глиб пірнати взявся,
 Хто бризкаться серед кипучих хвиль;
 Он за рогіз Андрійко зазмагався,
 З куги плете собі Васюта бриль!
 З Демком Павло вже печерують раки,—
 Летять з води клешнаті небораки!

Всім весело: у спеці опівденній
 Так солодко пеститись у воді,
 Із ряскою куширь тягти зелений,
 Їм обплестись та й плавати тоді;
 Чи між кугу та осоку залізти,
 В гнізді яець пташиних изнайти,
 Латаття рвать міцне широколисте,
 Ховаючись ламать очерети
 І до схочу набовтавшись у річці,
 Вискакувать лежати на травичці,

На сонечку сушитися потроху,
 Качатися по травці й по квітках,
 Упхати знов у грязь Грицька й Тимоху,
 Одягшись, ганяти по куцах,
 Чи затулить обидва вуха й воду,
 Хитаючись, почати виливать:
 „Ой, котику! лий воду на колоду!“
 Стрибаючи, так весело гукать!..
 Так весело!... „А ну, лиш, хлопці, годі,
 Щоб не були рогаті наші в шкоді!“

Гука Петрусь, а інші поспішають,
Хто не убравсь,—метнулися мерщій
До сорочок і бєріг покидають,
Сипнули всі назад у ліс густий:
Як табунєць тіх голубів крилатих,
У пшеницїх зникаючи, летить,
Так хлопчаки поміж дерев креслатих
Покрилися, меткі, в єдину мить.
А де ж воли? І слїду вже не знати!..
Ну, будуть їх до вечора шукати!..

Нахиляє дуб високий
Серед пишної долини
Віти дужі і широкі
До червоної калини.

А калина соромлива
І тремтить, і омліває...
А згори сміється сонце,
Світом-злотом обсипає...

Велика вечерея.

„Чоловік один зробив вечерю велику і кликав багатьох“. Лука, XIV. 16.

Вечері великої час надіходе,
 Прийшов, а усі ті, що кликано їх,
 Обранії з тебе, похилий народе,
 Забули про неї для клопоту й втіх.

Один відмовляє: „я поле купую:
 Не можу я бути, хоча і хотів“.
 І другий говоре: „в годину такую
 Іти я не можу: воли я купив“.

І третій, веселий, очима сияє
 І теж одмовляє: „і я не піду:
 У мене весілля тепера гуляє,—
 За себе дружину беру молоду“.

Нікого немає! Хоча і багато
 Прийти обіцялось, ніхто не схотів,
 Тим інші справляють великеє свято—
 Збірна збіраниця із вулиць, з шляхів.

О, Боже єдиний! Чи то ж Твоя воля?
І справжні обрані не сядуть у нас
Й за втіху, за клопоть мизерного поля
Усі вже зреклися в останній цей час?..

Серед поля.

Блакитними небо сія глибонями,
Поля попід небом прослались безкрайні,
Іду я обміжком,—шумлять колосками,
Шумлять і хвиляють поля урожайні.

Назад озирнуся,—ген далі високі
Сіяють-мигочуть блискучі палати,
І тільки що мріють у балці глибокій
Убогі, обдерті, похилені хати.

А передо мною за хвилию хвилі
Аж ген до крайнеба пливуть без упину,
Сіяють під сонцем, мов золото, спілі,
Сіяють і плещуть, де оком ні скину.

Поля мої рідні, найкращії в світі,
Багаті на силу, на пишнуну вроду,
Засіяні хлібом і по́том политі,
Робітницьким по́том мого народу!

Родючі та щедрі! в позлótисті шати
Свого хлібороба могли б ви окрити,—
Чого ж то так часто на йому ті лати?
Чого ж то в тих хатах голоднії діти?

Тими колосками, що, повні та спілі,
Схиляються низько від зерна важкого,
Кого в ріднім краї годуєте, милі,
Куди ваша сила зникає, до кого?

Хвилюються мовчи поля за полями,
Сіріють у балці убогії хати,
І, високо знявшись, вгорі над хатками
Блищать і пишають високі палати.

Самотне дівчатко.

Під лісом зеленим оселя маленька:
Між вишнями стала хатина біленька;
Як дівчина гожа і люба в віночку,
Так дивиться хатка з квіток у садочку;
Он рожа червона і жовта, і біла,
Край неї жоржина голівку схилила
І соняшник жовтий угору піднявся,
Он хміль по тичині кудлатий поп'явся;
Метелик цілує квітки запашнії,
Дзвенять, мов у струни, бджілки золотії...
Між квітами тихо спинилось дівчатко,
Держить над очима мале рученятко,
Очиці ясненькі від сонця ховає
І дивиться пильно, когось виглядає.
А сонечко тихо пливе небесами,
Над хаткою плавле, над садом-квітками,
Над жвавим метеликом білим легеньким,
Над тихим нерушним дівчатком маленьким,—
Проміння блискуче своє розливає,
У злото і квіти й дитину вбірає.
Манюсіньке, любе! кого виглядаєш?
Чи татко не дома? чи неньки шукаєш?

Не бійсь: вони прійдуть і будуть з тобою:
Он чути—іде хтось легкою ходюю...
Біжи зустрівати коханую неньку,
На руки матуся хай візьме маленьку,
До лоня свого пригорне дитину,
Цілує-милує утіху єдину,
А сонце, метелик і бджілка, і квіти
Всміхатися будуть, із вами радіти.

У степу.

Я тут сам стою,—нікого
Я не бачу навкруги:
Степ та небо... і могучий
Дніпр хлюпоще в береги.

У просторі осяйнòму
Самотині радий я:
І вільніше, і щиріше
Лине пісня тут моя.

Я стою собі й співаю
І байдуже тут мені,
Чи хто чує, чи не чує
З серця вирвані пісні.

Там гризуться в Світі люде,
Там реве базарь гучний,—
Сам я тут, і в самотині
Спів вільніший голосний.

Вільно, любо!.. Навкруг мене
Небо, степ, Дніпро старий...
І заквітчані зринають
Таємниці дивних мрій...

Туди!..

Там зорі сияють,
Там місяць горить,
Там змучене серце
Спочине на мить.

Ой хочеться злинуть
В далекий той край,
В те синє небо,
Осяяний рай:

Там воля широка,
Там кривди нема,
Там змучену душу
Простір обніма.

Все вище і вище,
Де місяць горить,—
Там серце на волі
Спочине на мить.

Прийде!

О, прийде запевне той день,
Що ми відпочинем од мук
І скинем заліза важкі
З із'язаних стомлених рук.

О, прийде запевне той день,
Що гніт і неволя, і кров—
Все зникне навіки й тоді
Подужа святая любов.

Безсилий не знатиме більш
Од дужого в час той наруг,
Народові руку подасть
Народ—його брат, його друг.

О, прийде він, прийде той день,
І хвальний та радісний спів
Поллється по світові скрізь
Із уст у людей, у братів.

Про волю і щастя й любов
Казатимуть дивні пісні,
Віщуючи людськості їх
На довгі, довічні дні!..

Прощання.

Я останні квітки у садку позривав,
У моєму сумно́му садку;
Їх так мало було, бо мороз повбивав
Їх пахущу красу боязьку.

І красою тію я в-останнє впивавсь,
У-останнє в сумні оці дні,
І здавалось мені,—я з живими прощавсь
І живі усміхались мені.

В наболілій душі уставали жалі
І всю душу вони обняли...
Смерть лягала вже скрізь на холодній землі
Там, де квіти останні цвіли.

Осінь.

Сонечко пізно устане,
Ляже раненько воно;
День якийсь сірий понурий
Дивиться сумно в вікно;
Дощик почав накрапати;
Вітер холодний гуде;
Осінь, грязюку й болото
Знов за собою веде.
Ось і пташók вже немає,—
Все вже у вирій летить;
Ліс обголився і долі
Листя пожовкле лежить.
Овоч в садах позривали,
А по горòдах жінки
Всюди картоплю копають
Та насипають мішки.
І капусти головаті
Вже, порубавши, везуть...
Дні невеселі, похмурі
І дощовиті ідуть.

СВЯТО.

Чом не радію я, коли радіють люди,
Коли круг мене тут пісні і свято всюди?
Чи не людина я? чи байдуже мені
Ті людські радощі і свята, і пісні?
Та ні, не байдуже! А я того сумую,
Що так, як скрізь, і тут одно я серцем чую:
Багато є людей, нема людей-братів...
І тим не веселить мене веселий спів...

Деспо.

(З Майкова).

Сулї впала, К'яфа впала,
В'ється скрізь турецький стяг,
Тільки Деспо в Чорній башті
Не в турецьких ще руках.

І гукають турки: „Деспо!
Зброю ти свою клади
І схилившись, рабою
Ти виходь до нас сюди!“

—Не була й не буде Деспо
Вам рабою—ворогам!—
Гніт захопила і гукнула:
—Діти! час умерти нам!—

Пада гніт у льох, де порох...
Льох ревнув, торохнув грім...
І над турками й над Деспо
Звивсь угору чорний дим.

Монолог.

Ой чим же ти, мій краю, закрасився?
 Чи пишними палацами тими,
 Де зібрано про людський дух і око
 Ясні скарби і розуму й краси?
 Чи працею упертого змагання,
 Здобутками, що кращий шлях новий
 Собі і всім народам торували,
 Нове знання їм даючи і міць?
 Чи подвигів луною голосною
 У боротьбі за людські права
 І долею здобутою своєю,
 Основою громадського життя?
 Чи просто тим буттям спокійно-тихим,
 Де кожен їсть зароблений шматок
 І тепло спить в куточку захистному,
 Не знаючи про голод та мороз?

О, ні, не сим! Серед руїн димами
 Скарби краси і розуму взялись...
 Нові шляхи? Ти й на старих зблукався
 У безладі кривавих завірюх!
 А подвиги... Коли й були які,—
 Загинули без сліду і знаку...

І навіть той достаток—хата тепла
І не сухий зароблений шматок,—
Ти і сього не маєш: голодуєш
Обідраний серед родючих нив!..

Так чим же ти, мій краю, закрасився?
Хиба тими долинами в квітках
І горами й садами запашними,
І тим Дніпром широким степовим?
Хиба твоїх дочок-синів красою
Та піснею, що славна по світах,
Та мовою, барвистою, як квітка,
Могучою, як серед бурі дзвін?

Усе воно таке прекрасно-дивне,
Та все воно і мертве, і сумнє,
Коли ти ще не закрасивсь, мій краю,
Живущою надією, що все:
І розуму й краси святі скарбниці,
І волю й світ, і хату захистну,
І працею зароблений достаток,—
Все матимеш, усе здобудеш ти,
І, подвигом своє вквітчавши чòло,
Сиятимеш народам і вікàм!..

Великий день.

(Мельницький).

Великий прийде день колись,
Великий день святої волі,
До раю-щастя чоловік
Узятий буде із недолі.
Той день не буде днем таким,
Що сонце бігом одміряє.
Ні, буде він довічним днем,
Що божество над їм витає.
З народом зійдеться народ,
З'єдна братерство цілий світ,
Що зроду зародком було,—
Те процвіте як пишний квіт.

Петрусь.

Давно зіма холодна докучає,
 Але Петрусь,—моторний хлопець він,—
 На лютую ні трохи не зважає,
 А соняшних діждавшись хвилини,
 У батькову вбірається свитину,—
 Дарма йому, що й чоботи в дірках!—
 Він грімака хапа в дворі, крижину,—
 Вже хлопці всі давно на спускалках:
 Біжить туди, в рукав ховає носа...
 «Ой, ніженька!..»—Вже змерзла так, мов боса.

З гринджолами вже там усі кутчани,
 Зібралися туди укупі з їм...
 Не маючи малих, в різнаті сани,
 Мов пан який, з Грицьком уліз Юхим.
 Летять униз веселою юрбою!..
 Коли дивись,—Андрійко сторчка
 В замет уривсь з плечима й з головою,
 На його ще—і купа отака!
 „Задавиш... ой!..“ кричить Андрій на споді.
 —Я носа збив...—«Та ну бо, хлопці, годі!»—

Сміх, галас скрізь, і всі веселі діти;
 Петрусь собі сміється і кричить...

Смеркається... Намерзшися у світі,
 Додому він погрітися біжить.
 Прибіг, на піч—і в просо вдвох з сестрою!..
 Аж двері рип, і в хату йде татусь
 Із білою в морозі бородою.
 „Вечеряти!“—Ось зараз приберусь.—
 „А діти де?“—Обойко он у просі...—
 „А ну, вилазь!.. чого ви там і досі?“

Вечеряють... Із більшою сестрою
 Матуся вдвох сідає прясти... Він
 Примоститься з Одаркою малою
 Край матері, підставивши ослін.
 Хур-хур прядки!.. А мати починає
 Свої казки тоді казати їм:
 Про відьму ту, що дуб перегризає
 Гартованим зубищем стальовим,
 І про козу, про вовчика й лисицю,
 Про вбитую за ягідки сестрицю.

Вже батько спить... Вже пізня година...
 З куточка десь давно цвіркун цвірчить,
 За вікнами лютує хуртовина,
 На припічку каганчик миготить...
 Хурчать прядкі, і не вгаває мати,
 Бо слухають... І страшно, страшно їм,
 І весело, й не хочеться ще спати,
 Хоть ніч давно... „А що з отим малим
 Зробилося, матусю, та з братами?..“
 І знов казкі ще кращі за казками.

І знов казкі ще кращі за казками,
Аж поки сон ізможе в хаті всіх:
Але й тоді квітчастими роями
Бренять казки у мріях золотих:
І велетні, і королі з князями,
З зеленою косою русалкі
І дівчина з перловими сльозами,
Відьми страшні, лисиці і вовки...
Байдуже ніч, байдуже хуртовини,—
Казки живуть у мріях у дитини...

На волю!

Похнюпилась сумно у клітці пташина
 До клітки припала дівчатко-дитина:
 „Чого ти, пташинко, така сумна?
 Дивися: на дворі весела весна:
 І небо сияє, і ліс зеленіє,
 Лука, квітоньками убрана, леліє
 І співом пташиним дзвенить увесь гай,—
 Радій же, пташинко, весні і співай!“
 І пташка неначе слова зрозуміла:
 Ураз розгорнула маленькії крила
 І битись об клітку грудьми почала.
 І рвалась туди, де весна зацвіла.
 І билась так довго, так тяжко об ґрати,
 Що стала дитину журба обнімати
 І клітку вона одчинила тісну:
 „Лети і на волі вітай ти весну!“

І пташка зника серед лук і гаїв,
 І голосно чуть її радісний спів:
 Співає вона з під ясної блакиті,
 Що воля—найбільше добро на цім світі.

З чужини.

Колись вернусь я знов до рідної країни,
Побачу знов поля, співочії гаї,
Побачу знов Дніпро одвічний і єдиний,
І ріднії степи широкії мої.

І знову я проллю свою сльозу рясную
На землю ту, де я на світ родився й зріс,
І слово рідне знов, о краю мій, почую,
І рідний спів сумтний почую я колись.

Та чи побачу ж я народ не занімилый,
Новим життям нові розбурканії сили
В моїй землі сумній, в моїй землі німій?

Та чи почую ж я, чи доживу, мій краю?
Я плачу, я молюсь, я мучучись благаю
І думаю: коли ж? коли, о Боже мій?!

Над Дніпром.

Дніпро реве, тремтить підмита круча...
Дніпро реве і плаче, і квилить!..
Я плачу з їм—сльоза моя пекуча
У хвилі йде і хвилі солонить.

Дніпро реве й реватиме поки віку
І плакати він буде, і квилить...
Я зрозумів журбу його велику,
Тії журби несила задавить.

Ох, то журба за тим життям колишнім,
За тим життям, своєю міццю пишним,
Що по над їм буяло тут колись.

Ох, то журба за сестрами чайками,
Що тут давно гуляли з козаками
І запливли навік тепер кудись!..

Учителям.

Великії серця, великі розуми!
Я змалечку до вас мов до рідні тулився:
Ви сяевом своїм виводили з птьми
Мій розум, поки він, ізрісши, в силу вбився.

Навчався я від вас над все кохати світ,
Із правдою іти та з волею брататься
І в боротьбі за їх із наймолодчих літ
Ані приваб-спокус, ні сили не бояться.

В храм пишної краси ви увели мене,
Щоб міг небесної утіхи зазнавати
І щоб серед клопіт, робивши тут земне,
Міг духом вільним я до неба досягати.

Безмірна дяка вам, великії творці!
У храмі вашому покірно я схиляюсь
І вслід за вами йти, небесні посланці,
Аж поки я живу—побожно присягаюсь.

Переспів.

Коли ти найдеш серце
Прихильне до твого,
То в щасті і у горі
Ти бережи його.

Воно з твоїм укупі
Радіє і болить,—
Його любити треба
І кривди не робить,

А як його вразиш ти,
То буде каяття,
А ран його не згоїш
За все своє життя...

Тільки на себе рахуй,
Инших не май ти надій!
Силу свою загартуй,
Дбай, щоб зміцнитися їй.

Тільки хто вміє і сам
Вибороть щастя собі,
Поміч невтомним рукам
Знайде в тяжкій боротьбі.

Але на тебе нехай
Чесний рахує і ти
Втомленим помочі дай
В бої дійти до мети.

Зламала буря дуб могучий,
Що він зігнутись не схотів,
А верболіз остався гнучий,
Бо нахилятися умів.

Рабом, нікчемною лозою
Не будь ніколи в час лихий:
Подужай в боротьбі з грозою,
Або поляж за прапор свій!

Веснянка.

Бурхлива річка
Вже кригу ламає;
Весела веснянка
Далеко лунає.

Сніги ростопились,
Злилися струмками;
Земля молодіє
І вкрилась квітками.

З чужої чужини,
З далекого краю
Пташки прилетіли
До рідного гаю.

Гаї всі і луки
Піснями озвались;
Веселі проміння
З небес засміялись.

Весна молодая
Цвіте і пишає
І дужую силу
У душу вливає.

Весняні сонети.

I.

Весна іде! В повітрі молодому
Далекий крик мандрівних журавлів
Вже розітнувсь: ключем вони додому
У рідний край летять з чужих країв.

Весна іде! Веснянки задзвеніли,
Лунає спів по луках і гаях—
Мов устають нові могутні сили
В людських серцях, придавлених серцях.

І в грудях знов солодкії бажання,
І в грудях знов устали поривання,
І встала знов надія молода.

О, весно, йди! всі ждуть тебе, кохана:
І небо жде, і жде земля приспана
І ліс, і степ, і скована вода.

II.

Весна іде! Її дихання чую...
Пташиний спів немов уже дзвенить...
Дніпро лама покрівлю крижаную
І в беріг б'є, і плеще, і кипить.

Плещи, старий! і в море вільні хвилі
Неси-жени, як і раніш носив—
Весна тобі нові приносить сили:
Устань, розлийсь з високих берегів!

Твій час іще! ще не віднято змоги!
Нехай шумлять, нехай ревуть пороги
І вир нехай і плеще, і кипить!

О, поспішайсь! Бо вже і над тобою
Нікчемний люд нікчемною рукою
Залізом пуг простягнених дзвенить.

ХІ.

Лежали скрізь замети сніговії,
Давили все, загинуло життя,
І не було, здавалося, надії
На кращих днів квітущих воріття.

Тоді весна крилом своїм махнула,—
І полилось і світло, і тепло,
Ізнов життя земля в собі почула,
І все навкруг засяло й зацвіло.

І степ старий,—і гордий, і багатий,—
Убрався скрізь в язнозелені шати,—
На їх з квіток процвітані лиштві.

Ожив, дихнув і запашне дихання
Послав лісам, горам на привітання,
І Світ почув: воскресни і живи!

XII.

І Світ воскрес! І, працювник великий,
Устав орач і плуг важкий підняв,
Де був колись пустарь одвічно-дикий,—
Він борозну найпершу проорав.

І цілини великі скиби чорні
Лягли в степу. Насіння золоте
Впаде на їх,—на ниві неозорній
Хліб дорогий, налившись, зросте.

Нехай росте, пиша на нашім полі!
Колись і ти, сівачу правди й волі,
На рідний степ повинен ще прийти.

Чи прийдеш ти? Лежить земля без діла,
Країна вся неначе заніміла—
Чому ж не йдеш? Чому загаявсь ти?

XIII.

В степу рвачкї й на волі вітер віє,
По світу він гуляє, де схотів,
І бачить: скрізь недоля горе сіє.
І повен Світ нещастів і жалів.

О, вітре мій! тобі нема припини
І можеш ти до Бога долинуть,—
Скажи, коли нам ждять тії хвилини,
Що доля всім дасть широко дихнуть?

Ти, може, чув?.. Терпіти вже несила,
І мука всім серця давно стомила,
І вже снагї нема її знести—

Давно вже час!.. Вже серце знемагає!..
Дмухнув рвачкий—і вже його немає,
Одмову теж—шукай у полі ти!

XIV.

Та де вона? Невже її й не мати?
А вітер знов неначе повіянув—
„Гей—гей, воли, не гайтеся орати!“
Далекий згук за вітром долинув.

Се там орач оре велику ниву
Серед твердих незайманих степів
І заклика на працю неліниву—
Я в тих словах одмову зрозумів.

Так, се вона, відмова на питання!
Зникають геть зневіра та вагання,
Що душу всю вже змучили украй.

Одмова тут—і проста й зрозуміла:
Працюй, борись, аж поки буде сила,
І всіх людей до праці закликай!

Друзям.

Хай хто хоче вірить силі
І мечеві хилить шию
І, зневірений у правду,
Віддає їм всю надію—
Друзі кохані! серця молодії
Инше нехай нам єднає:
Тільки на правду складаймо надії:
Правда сама не вмірає.

Хай хто хоче світ небесний
Дума людям погасити
І у темряву густую
Серце й розум їм повити,—
Друзі кохані! про світ самий дбати
Будемо ми без упину:
Тільки тоді зможем щастя зазнати,
Світ як осяє країну.

Хай хто хоче з постоломи
 Лізе в душу до людини,
 Щоб примусити всіх думать
 Одновірно, без одміни,—
 Друзі кохані! у нас хай пишає
 Вільно і думка, і віра:
 Там упокою людина зазнає
 Тільки, де воля є щира.

Хай хто, правду занехавши,
 Край свій рідний зневажає
 І чужому йде служити,
 І за свій його вважає,—
 Друзі кохані! і душу і тіло
 Даймо за край свій єдиний,
 Кожнеє слово хай буде в нас діло
 За для своєї країни.

Хай хто хоче в хаті власній
 Замикається навіки
 І рідні нідє не бачить,
 Занехавши Світ великий,—
 Друзі кохані! ми будемо жити
 В спілці із людьми-братами;
 Ми бо великої людськості діти,—
 Згода хай буде між нами!

У темряві.

Ми вийшли на працю,—не сходило сонце,
І досі воно не зійшло,
І досі маленькеє наше віконце
Все темне, як перше було.

Хоч темрява чорна усіх покриває,—
Ми робим і віримо ми,
Що світ не вечірній жаданий засяє
І нам серед ночі й пільмі.

Ще є у нас сила, не впали нам руки,
Ми зможемо гордо знести
Недолю тяжкюю і лютії муки
І шлях свій до краю пройти.

Хай темрява давить, недоля хай гніте!
Хоч, може, того ми й не вздрим,
Як згине те все, та уздрять наші діти
Той світ, що ми вибором їм!

Боже, як тяжко! дихнути несила!
Гніт мов на грудях лежить,
В путах неначе душа заніміла...
Серце намучене,—цить!

Бачиш ти море із сліз та із крові,
Бачиш тельців золотих,
Бачиш святії закони любови
Ти під ногами у їх,—

Тільки ж мовчи! Бо у наші години
Брязкіт од пут і мечів,
Галас од бійки, де стоптаний гине,
Дужчий од сліз і жалів.

Цить, моє серце! Але усі сльози,
Що накіпіли у нас,
Що назбірались на нашій дорозі
В грізно-захмарений час,—

Ти тії сльози заховуй од ока,
Як же наллешся украй,—
Вилине пісня, як воля, широка,—
Йй ти усі їх оддай!

Хай вона з краю до краю гуляє,
Повна тих сліз, голосна,
Хай вона серце в людей розриває,
Хай його палить вона!

Я кохаю ті хмари похмурі,
Що під час велетенської бурі
Як озвуться, то слово їх — грім,
А ударють — перуном палкїм, —
І здрігнеться земля серед бурі,
Як гуркоче розніваний грім.

Я кохаю ту квітку маленьку,
Що і вітрик зламає бідненьку;
У громами сполохані дні
Захищать її любо мені,
Боронити від лиха бідненьку
В блискавками сполохані дні.

Дух і тіло.

Розумом дужий ти будь і духом незломним .
великий,
Духові тіло нехай скориться, як богові смерт-
ний;
Та не зважайся про те і тіла свого занедбати,
Як що ти хочеш, щоб дух красою велично
пишався, —
Правда бо чиста й добро з красою з'єдналися
щільно:
Хай же і тіло твоє красою, як дух твій, пишає!

Не лякайся, що й досі хмари,
Страх згори на все навис,
Що навкруг погрози й свари
І притихло поле й ліс;
Не лякайся, що темні ночі
Засліпили кволим очі,
Руки впали в немоцнїх
І несміливий затих!

Там, де хмари, там і бурі:
Вдарить буря й розімчить
Всі страхóвища похмурі
І засяє знов блакить,
Засміється, ясно гляне,—
Все прокинеться приспáне
І воскресне пишний день
Праці, щастя і пісень.

Все, що чується на силу,—
На порозі кращих літ
Вгору голову похилу
Підведе і сміло в Світ!

Все нечисте, нице, темне,
Все гнітюче, все нікчемне,
Все, що живить рабський страх,—
Все розіб'ється на прах.

Майте ж прапором, надії!
Знов озвись, оживши, сміх!
Ділом стануться всі мрії
Літ найкращих молодих!
Воскресайте, сонця діти,
Розсипайте щастя квіти,—
Хай сміється всім блакить
І звитяжський спів дзвенить!

Шана й дяка.

Тим, що в поле йдуть орати,
 Що плуги й серпи кують,
 Що будують теплі хати,
 Пишуть книги нам читати,
 З шкіл науку подають,—
     Шана й дяка тим великі
     Від людей на вічні віки!

Хто встає за правду сміло,
 Хто за неї положив,
 Не боявшись, душу й тіло,
 Хто стояв за праве діло
 І безсилим боронив,—
     Шана й дяка тим великі
     Від людей на вічні віки!

Хто любовію на світі
 Кожне діло освятив,
 Не словами вмів любити,
 З словом діло знав злучити
 І добро усім робив,—
     Шана й дяка тим великі
     Від людей на вічні віки!

Давня казка.

На позичений сюжет.

Люде усі зопсувались, неправді вклонились,
Сіють вони тільки муку, облуду та зраду
І поливають той з'асів сльозами та кров'ю.
Бачить те Бог і бере він негрішную душу,
Тихо її поцілунком цілує безсмертним
І посилає ту душу він з неба на землю.
І прокидається в неї небесная сила,
Сила безсмертного співу... Живе поміж людьми
Тая душа і співає нечувану пісню.
Все у тій пісні відбилось, що в небі високім
Бог передав поцілунком, на землю пославши:
Правда, краса і безмірне та чисте кохання...
Инших пісень не співає, не може співати
Тая душа, що на небі сам Бог поцілує.
Чують ту пісню безсмертну зопсовані люде,
Серце у їх починає тоді одживати,
Знов воскресають у йому і віра, й надія,
Віра в красу та у правду і в чисте кохання.
Шлях свій скінчивши на світі, душа та святая
В небо високе до Бога вертається знову,—
Тільки ж навік застаються ті співи на світі
І не стихаючи плачуть в серцях найчистіших...

Не те мене мучить, що стільки
Запроданців тих розвелось:
Не вчора я вийшов між люде,
Не вперше їх знать довелось!

З такими—борня без упину
І згоди ніколи немає,
Аж поки, де Кривда сиділа,
Там Правда святая засяє.

А те мене мучить, що й чесні,
Що наче були без догани,
Злякавшись, жертви приносять
На жертівник Кривдин поганий.

Тій Кривді і Силі не вірять,
Але ж похилились з несили
І зрадили друзів, злякавшись,
Лихим ворогам послужили.

На добра-ніч!

Добра ніч натовленим усім!
Тихим сном спочинуть хай таким,
Щоб забути втому і турботу!
Хто свій піт що-дня на праці лив,
Хто не мав ясних за нею днів—
Хай в-ві сні забуде про роботу!

Хто важкє на плечах горе ніс,
Хто із мук стомився та із сліз,—
Щастя хай тому яснє присниться!
Зійде хай спокій з небес на всіх,
Щоб в-ві сні набратись сил нових
І в борні із лихом не хилиться.

В піснях моїх горе
І радість у їх:
Усе поспліталось
У згуках дзвінких.

В житті люті муки
Із щастям сплелись,
Того такі співи
У мене лились.

Политі сльозами,
Повиті у сміх,
Це—відгуки щастя
І смутків тяжких.

Лісовий царь.

З Гете.

Хто їде в негоду тим лісом густим?
 То батько, спізвившись, і хлопець із ним:
 Обнявши, малого в руках він держить,
 Його пригортає, його він пестить.

„Чом личко сховав ти, мій синку малий?“
 —Ой, тату! чи бачиш?—он царь лісовий:
 У довгій киреї, в короні... дивись!—
 „То, синку, тумани навкруг простяглись.“

—„Мій хлопчику любий! до мене сюди
 На луки зелені ти гратись іди;
 В моєї матусі є пишні квітки,
 Гаптовані злотом тобі сорочки.“

—Ой, тату, він кличе на луки рясні,
 І квіти, і злото дає він мені.—
 „Нема там нічого, мій синочку. Цить!
 То вітер між листям сухим мелестить.“

— „До мене мій хлопче! в дібровах густих
Дочок уродливих побачиш моїх:
Вестимуть таночок і будуть співать,
Співаючи будуть тебе колихать.“

— Ой, тату мій, тату! туди подивись:
В танку королівни за руки взялись.—
„О, ні, усе тихо у темряві там,
То верби старії схилились гіллям.“

— „ Мене, хлопче, вабить урода твоя:
Чи хочеш—не хочеш, візьму тебе я!“
— Ой, тату! вже близько!.. він нас дожене!..
Він давить, він душить, він тягне мене!..—

Наляканий батько не їде —летить...
А хлопець нудьгує, а хлопець кричить.
Добіг він додому і дивиться він:
В руках уже мертвий лежить його син.

З Пушкина.

Чи йду майданами гучними,
Чи вхожу я у людний храм,
Чи бенкетую з молодими,
А впину все нема думкам:

Я думаю: пролинуть роки
І всі—хоч як багато нас—
Всі в ями ляжемо глибокі
І чийсь уже надходить час.

Самотній бачу дуб могутній
І думка: патріярх лісів
Переживе мій вік забутній,
Як пережив моїх батьків.

Дитятком любим утішаюсь,
Кажу йому: прощай! рости—
Тобі я місцем поступаюсь,—
Мені вже тліть, тобі—цвісти.

І так що-дня і що-години
Все маю думку я одну:
Вгадати хочу ті хвилини,
Коли поляжу я в труну

І де поляжу: на чужині,
Чи в колотнечі бойовій,
Чи серед хвиль, чи в цій долині
Спочине трут холодний мій.

І хоч однаково, де тліти
Німому тілові в труні,
Та все б хотілося спочити
У краї рідному мені.

І край могили над труною
Хай молоде життя гуля,
І сяють вічною красою
Байдужні небо і земля.

Як землю ділено.

Шіллер.

„Беріте світ!“—людям Зевес великий
Гукнув з небес: „тепер він ваш,—беріть!
Даю його вам в спадщину навіки,
І ви його як браття поділіть!“

Хто руки мав—біжить усяке брати,
Сипнув народ по всіх землі кутках;
Мужик лани почав мерщій орати;
Метнувсь панок стріляти по лісах.

Загарбав жрець старі смашнії вина,
Вхопивсь кулець свій крам мерщій тягти;
„Десята тут мені з усіх частина!“
Король гука й замкнув шляхи, мости.

Вже як усе на світі поділили,
Прийшов поет з далеких десь країв;
Поглянув він: все люде захопили,
Все має скрізь уже своїх панів.

„Невже ж оце я сам zostавсь забутий?
Я, той, хто твій вірніший, боже, син?!..“
Згукнув поет з жалю й з лихої скрути
І впав перед престолом божим він.

—Як згаяв час у мріях, то зо мною
Не сперечайсь!—йому прорік Зевес:
—Де ж був, як Світ тут ділено?—„С тобою“—
Поет сказав—„я був серед небес.

Мене всього привабив, боже милий,
Твій вид святий і той небесний спів...
Прости мене: з небесного сп'янілий,
За їм земне своє я загубив!“

—Ну,—бог сказав,—я все віддав на світі,—
Вже не мої базарь, поля, гаї,
Як схочеш же зо мною вкупі жити,
То йди сюди, у небеса мої!

Лорелея.

Гейне.

І сам я не знаю, чого се
Такий обгорта мене сум,
І все старосвітська казка
Не йде та й не йде мені з дум.

Стає холодніше, смеркає,
Рейн хвилю по хвилі жене,
Вершину гори осяває
Останнє проміння яснє.

Чудової вроди дівчина
У пишному сяйві зорі
Своє золотєє волосся
Росчісує там на горі.

Із злота гребінчиком чеше
І пісню співає вона,
І спів той чудовий, могутий
Далеко розносить луна.

Пловець у човні її чує,—
Журба йому серце в'ялить,
Не скель він пильнує, а з неї
Не зводить очей ні на мить.

І вже його човен розбитий
Сховався у вирі страшнім:
Втопила його Лорелея,
Втопила співанням своїм.

Шевченкова могила.

Степи простяглися широкі
Степи простяглися навкруги;
Прославшись до моря стягою,
Дніпро підмива береги.

В степах тих високі могили,
Найвища ж, найбільша одна
Стоїть над Дніпром ясноводим,
Стоїть і самотна й сумна.

Висока й велика могила!
В могилі спить батько Тарас...
Багато зробив він на світі
І мучивсь багато за нас!

Він рідній віддав Україні
І душу, і серце свої,
Своїми піснями-сльозами
Він виспівав горе її.

Своїми піснями-сльозами
До правди й любови святих,
До світу яснòго науки
Він кликав старіх і маліх.

За волю до смерти він бився,
За неї життя положив,—
І тихо навіки заснув він,
І спить серед рідних степів.

Степи простяглися до моря,
В степах над широким Дніпром
Сумує самотна могила
З високим і білим хрестом.

І тую могилу велику
Й того, хто в могилі поліг,
Уся Україна їх знає
Й повік вона знатиме їх!

Кохання,

I.

„Ой я тебе, козаченьку,
Як душу кохаю,
Але ж більше є кохання—
До рідного краю.

Обступили Україну
Вороги лукаві:
Йди, коханий, з їми битись,
Добувати слави!

Ой як вернешся, мій милий,
З бою за Вкраїну,
Буду я твоя навіки,
Буду до загину“...

II.

Ой пішов козак із дому
Вкупі з козаками
І не три дні й не три тижні
Б'ється він з ляхами.

Ой не три дні й не три тиждні
 Б'ються наші в полі,—
 Полягло вже і козацтва
 І ляхів доволі.

Як орел той яснозорий
 Хміль старий літає,
 Пишне панство з України
 В Польщу виганяє.

III.

Ой уже, уже додому
 Козаки вертають,
 Рідні й друзі їх стривають,
 Весело вітають.

А між їми й та дівчина...
 Де ж він, де єдиний?..
 Годі, годі виглядати
 Мертвих з домовини!

Ой насипали могилу
 У степу велику—
 Хто поліг за Україну,—
 Слава тим довіку!..

IV.

„Ой я тебе, козаченьку,
 Кохала й кохаю,

Але ж вище є кохання—
До рідного краю.

Не судилось нам укупі,
Мій єдиний, жити,—
Але ж краще за Україну
Голову зложити.

Одинока у черницях
Я молитись буду:
Хто поліг за Україну,—
Слава тим до суду!..“

Смерть отаманова.

1.

На ліжку твердому—на голій землі,
Вгорнувшись в козацьку керею,
Лежав, головою на простім сідлі,
Отаман козацький і ждав, щоб прийшли
Хвилини розлуки з землею.

2.

І подруга вірна край його була—
З життям при їй легша розлука—
Багато походів вона відбула,
Багато голів з пліч могутніх стяла
Важенна козацька шабля.

3.

Не раз же він плавав під турка в чайках,
Не раз і з ляхами стинався,
Не раз, по широких, гулявши степах,
Щербів на татарських її головах
І часом з волохом рубався.

4.

Багато за волю він крові пролив,
 За Січ і за рідну Україну!
 На дужому тілі він ран не лічив,
 Живий повертався із лютих боїв,
     Хоч бивсь завсігди до загибуні.

5.

І от же: не в чесних вояцьких боях,
 Де крові без міри лилося,
 Не в лядських лукавих зрадливих руках,
 Не в герці з татарами в чистих степах
     Вмірати йому довелося.

6.

Він сам умірає в цьому куріні,
 Лежачою смертю вмірає...
 Навкруг тільки стіни похмурі й сумні,
 Та джура, ховаючи сльози дрібні,
     На його сумний поглядає.

7.

І тяжко старому. І джуру тоді
 Він кличе до себе рукою
 І каже він: „Джуро мій вірний, піди,
 До мене ти хлопців моїх приведи,—
     Прощатся хай прийдуть зо мною!“

8.

І стало козацтво круг його сумне,
 І ждуть всі останньої мови...
 „Спасибі вам, діти!“ — він каже:— „Мене
 Зла доля в далеку дорогу жене,—
 Бувайте ви, діти, здорові!

9.

„Але умірати в цьому куріні
 І лежнем лежати—несила:
 Степ скрізь оживає тепер по весні,
 Лунають ячання і дзвонять пісні,—
 Мене ж тут недоля побила.

10.

„Вволіть мою волю в останній цей час:
 Мене на коня посадіте!..
 Хай, поки ще світ мені божий не згас,
 Вступлю я в стреміна і гляну ще раз
 На батька, на степ, мої діти!“

11.

І загад останній почувши сумний,
 Козацтво коня вже сідлає,
 І батька старого садовлють вони,
 І тихо рушають у степ у рясний,
 І тихо кінь вірний ступає.

12.

І їдуть всі мовчки. Степи навкруги,
Як море безкрає, хвилюють,
І здалека ледві маячуть луги,
І мріють Дніпрові круті береги,
Могили високі сумують.

13.

І їдуть все далі... Кивають рясні
Квітки головками своїми;
В високій ширяє орел далині,
І птаство щєбече безжурні пісні,
І чайка кигиче над їми.

14.

І їдуть все далі... В траві промайнуть
Сайгак чи коза швидконогі
І зникнуть безслідно... І ось уже чуть,
Як виють і плещуть, і б'ють, і ревуть
Дніпрови далекі пороги.

15.

І далі ізнову... Смутні козаки
Ні слова іще не сказали;
Отаман мовчить, похиливсь до луки,
Стиснувши свій повід, не рушить руки
І їде все далі та далі.

16.

І тихо спитався з козацтва один:
„Чи, батьку, не час нам додому?“
Але не відмовив нічого їм він,
І знову всі їдуть ще кілька хвилин,—
Він знову нічого нікому.

17.

І коней тоді зупинили вони;
Отаманів кінь зупинився,
Отаман одразу схитнувся на коні:
Заснувши в останнім довічньому сні,
На руки їм мертвий схилився...

Зрадник.

Легенда з далекого сходу.

I.

Було це в південному краї,
Де сонце так пишно сия,
Де гордая пальма пишає,
Втопає в роскошах земля;
Де небо блакитне й широкі,
Безмежні простори степів,—
В тім краї ще в давнії роки
Народ наймогутніший жив.
І славою гучно пишався
Той край у народній сем'ї,
Друг кожен тій славі вклонявся,
А ворог лякався її.
Не тим тая слава, що в полі
Козак із народу того
З війни не втікав ще ніколи,
Не кидав ще стягу свого;
Не тим тая слава, що зроду
Ніхто ще з усіх ворогів
Того переважить народу

Ніколи й разу не здолів;
 Не тим, що над їх парубоцтво
 Сміліших ніде не було,
 Не с того, що їхнє дівоцтво,
 Як пишні троянди, цвіло!
 Ні, тим така слава велика,
 Була у народу того,
 Що з їх ні один споконвіку
 Не зрадив ще краю свого.
 В якії неслівськії муки
 Не кинув би кожного з їх,
 Але ні уста їх, ні руки
 Не зрадили б зроду своїх.
 І зради, пекельного слова,
 В ті давні, колишнії дні,
 Не знала ще їхня мова,
 Не знали їх рідні пісні.

II.

Ото ж у ті давні години
 Що спомин про їх уже згас,
 Жив парубок в їхній країні
 І звався той хлопець Киндарз.
 Судилось йому виростати
 Безрідному серед чужих:
 Давно бо в землі його мати,
 І батько у бої поліг.
 За те був вояцької вроди,
 Як сокіл у бої літав;

Не раз і не два у походи
Ходив він і слави придбав.
Хоч ще молодий був літами,
Та в радах уже радував:
Він голос проміж козаками
За вчинки славетнії мав.
І голови сиві старії
Схилялись до слова його.
І бачив себе він у мрії
Гетьманом народу свого.
І стоячи в раді козацькій,
І дома у хаті своїй,
І линучи в бучі вояцькій,
Не кидав ніколи тих мрій.
І гордая думка буяє:
„Тепер я з старіми врівні,—
Минуть ще години,—й у краї
Не буде вже й рівних мені.
Я б'юся—і ворог тікає,
Чи мертвий лягає до ніг;
Я в раді—й ніхто не здолає
Так справ розважать військових.
Той дóсвід увесь, що зуміли
Придбать тільки сиві діди,
Не втративши мужньої сили,
Здобув я в мій час молодий.
І чом же мені не держати
У дужих руках булаву?
Я краще б зміг керувати
Тим красем, де змалку живу...“

Та роки минають швидкії,
 Хоч слава його й вироста,
 Та ще не справдились надії,
 Далеко бажана мета.
 Старий ще гетьман заправляє,
 У добрих руках булава...
 Киндарзову думку ховає
 Його молода голова...

III.

Ось чутка пішла поміж люди,—
 Край рідний їх ворога жде;
 Збірається військо зусюди,
 Зібралось,—на ворога йде.
 Не блискавка небо то крає,
 Не в хмарах насуплених грім,—
 Гетьман то в похід виступає
 І військо славетнее з їм.
 Як хижі орли налетіли,
 На ворога впали усі,
 І никнуть ворожії сили,
 Як в полі трава од коси.
 І, трупом заславши країну,
 Од їх уже ворог тіка,—
 Боротись змогла до загину
 Старого привідці рука!
 Над їм іще ворог ніколи
 В боях переваги не брав,—
 Тепер же в широкому полі
 Поліг він і більш не вставав.

І рада зійшлася обрати,
Як звичай дідівський велів,
Гетьмана ізнов, щоб скарати
За батькову смерть ворогів.
„За кров нашу й батька старого
Ходімо, ходімо на їх!
Нам треба гетьмана такого,
Щоб він їм оддячити зміг!“
Киндарз чує всі ці бажання
І дума: „Діждався і я!
Справдились мої сподівання,
Моя булава вже, моя!“
І чути йому, вже гукає
Хтось в раді: „Киндарз поведе!“
У серці надія палає,
Він гордий і радісний жде.
Але між дідами старими
Щось думи були не такі:
Мовчать ще діди, а за їми
Мовчать і усі козаки.
А далі старий і похилий
Озвався між їх дідуган:
„Хоч ворога ми й подоліли,
Та вбитий поліг наш гетьман...
Навіщо нам довго шукати?
Тепер серед нас його син...
Хто ж більше за батька скарати
Бажа ворогів, як не він?
Він вдержати шаблю здолає,
Здола боронити свій край,—

Так хай булаву він приймає,
 Веде нас до бою нехай!“
 Замовк дідуган, і вся рада
 Гукнула у голос один:
 „Правдива старого порада:
 Нехай гетьманує в нас син!“
 І ось, молодий, але дужий,
 До рук булаву він прийма...
 Киндарз наче зовсім байдужий,
 А лютість у серці німа.
 „Так ось як мене вшанували
 За славу й послугу мою:
 Гетьманом ви хлопця обрали,
 А я тут забутий стою!
 Нехай! я не буду прохати!
 Ви бити йдете ворогів?
 Могли б ви тоді їх зламати
 Коли б на їх я вас повів!
 Та тут мені шани немає,—
 Знайду її в ворога я,
 Помститись над вами здолає
 Гартована шабля моя“.

Чорніший од чорної хмари,
 Що сонце хова серед дня
 І грози віщує та кари,
 Сідає Киндарз на коня
 І їде. Свій край покидає,
 У землю чужую вступив...
 Жене він коня, поспішає

Скоріш до своїх ворогів.
Але ж не за рідну країну
Тепер їде битися він:
Про помсту він дума єдину,
Голубить замір той один.

IV.

І знову війна неупинна,
І знову кривавії дні!..
Ворожого війська частина
З гетьманом стає до борні,
А друга наблизилась тихо,
Пройшла серед гір та лісів:
То, рідній країні на лихо,
Киндарз тее військо привів.
Прийшов—і займаються хати,
І трупи лежать навкруги:
І батька, й дитину, і мати—
Всіх б'ють без жалю вороги.
Палає ввесь край, мов у пеклі,
В крові червоніють поля...
Все бачить той зрадник запеклий,
Та щó йому рідна земля?
„Згадайте в час кари і суду,
Кого занехали колись!
Присягсь я, що вам не забуду,—
Ви кров'ю тепер залились!“

Ой то не орел, стрепенувшись,
Гніздо захищає своє;

Гетьман молодий повернушись,
 Боронячись, ворога б'є.
 І ворог не довго держався:
 З усіх, що з Киндарзом прийшли,
 Ніхто не утік, не сховався,—
 Усі там вони полягли.
 Над трупами батька і брата,
 Над трупом сестер, матерів
 Зібралась народна громада,
 Дізнавшись, хто зраду вчинив.
 Здрігнулися всі: споконвіку
 Того не було в їх землі,—
 Й Киндарза за зраду велику
 Прокльоном страшним прокляли.

V.

Де ж зрадник запеклий? Немає
 На полі між трупом його...
 Од кари сховавшись, тікає
 Він з рідного краю свого.
 Тіка серед темної ночі,
 Тіка й серед білого дня,
 І страшно блищать йому очі,
 Присталого б'є він коня.
 Але ж од страшного прокльону
 Не втік він і серед степів:
 Бурхаючи, вітер з розгону
 Угору його підхопив.
 І лютая буря, ревучи,
 Киндарза туди понесла,

Де, в сніг загорнувшись блискучий,
 Країна вся мертва лягла,
 Де вічна зіма закувала
 Усе в крижані кайдани,—
 Туди його буря пригнала
 С країни ясної весни.
 Підкинувши вгору, що-сили
 Його швиргнула вона
 На мерзлії скелі похилі,
 Край скель же—безодня страшна.
 Здається йому, що в безодні
 Все падає с круч він крутих
 Й за гострії скелі холодні
 Хапається в муках страшніх.
 Не держуть знеможені руки,
 Покинула сила його,
 І скрикнути хоче він з муки,
 І скрику не чує свого.
 І крига йому усе тіло
 Скувала й лягла на устах,
 І серце немов скрижаніло,
 І сльози замерзли в очах...

І праведна кара тяжкая!
 І скільки б її не терпів,—
 Кінця їй для його немає
 Й не буде во віки віків!..
 Ні смерти йому, ні спочину:
 Страшніш бо нема над той гріх,
 Як зрадити рідну країну,
 Продати святиню святих!..

Іван Попович.

(1663).

I.

У рідному краї
Панує руїна,
Не день і не тиждень
Бідує Україна.

На боці лівому
Іванець панує,
Правий же Тетеря
Для лядства руйнує.

Тобі, Україно,
В житті самі муки
Здавен готували
Дітей твоїх руки.

Для панської ласки,
Великая Мати,
Тебе починають
Свої роздирати.

II.

І Паволоч-місто
Того не минуло:
Тетерине військо
Його обгорнуло;

Посипались кулі,
Ревнули гармати...
Та наше козацтво
Уміє стояти!

У місті полковник
Не дасть у наругу:
Взяв хрест в одну руку,
А шаблю у другу,—

З хрестом та з мушкетом
Не страшно нічого!..
Попом він був спершу
І в Бога святого

І щастя, і волі
Благав Україні,
І знов у час лютий
Страшної руїни,

Щоб край боронити
Узявсь від до зброї:
Уміє молитись
І вистоїть в бої.

III.

Ой крикне Тетеря:
„Руйнуйте й паліте!“
Встають тетерянці
На Паволоч бити.

Та міцно Попович
Замкнув усі брами,
Не хилить він зброї
Перед ворогами,

А сам до гетьмана
Листи посилає,
Потуги він просить,
Бо сили не має.

Але ж Бруховецький,
Не дба про те дуже:
Чи згине, то й згине,—
Йому те байдуже!

IV.

Ой ще день минає,
Минає і другий—
Несила боротись,
Немає потуги.

Тетеря лютує:
„Не кину нікого!
Всіх виріжу в місті,
Старого й малого!“

То бачить Попович,
Що згинуть всі люде,
І каже до себе:
„Ой ні, так не буде!“

І він до Тетері
Гінця посилає:
„Не всіх нехай кара,
Гетьмане, спіткає:

Бо сам воював я,—
Не винні сі люде,—
Нехай же і кара
Мені тільки буде!

Карай мене люто,
Але ж—я благаю—
Але ж не руйнуй ти
Коханого краю!“

V.

Чого ж то зібрались
Ті люде край брами?
Ой то ж то Попович
Прощавсь з козаками.

Чого ж то козацтво
Й міщане ридають?
В останню дорогу
Його виряжають.

Поміст уже збито
Край муру міського;
Спокійно зіходить
Попович на його.

Ой глянув Попович
По рідній країні:
„Мій краю коханий,
Мій краю єдиний!

Ще довго кайдани
Ти будеш носити,
Вмиватимуть кров'ю
Тебе твої діти;

Та инша година,—
Я вірю,—устане:
Загоються люті
Кривавії рани,

Впадуть з нас ганебні
Кайдани тяжкі,—
Борітеся ж, браття,
І вірьте надії!“

Схилився на колоду...
Сокира звелася,
Упала—і кров'ю
Земля напилася.

Умер він безщасний,
Та повний надії
На іншій кращі
Години ясні!..

Г а л і м а.

1.

Могутний баша на галеру вступив,—
Надходить кривавес діло:
Із Дикого Поля, з широких степів
Знов хижеє птаство злетіло;
По Чорному морю гуляють чайки:
На місто турецьке пливуть козаки.

2.

Дать добрую одсіч баша їм хотів—
З їм військо й грімучі гармати—
Хай джаври невірні пророчих синів
Не сміють ізнов турбувати!
Од пишних галер вже хвилює вода,—
Роскішний харем свій баша покида.

3.

В харемі вродливих він кинув жінок—
Квітки з опівденного краю—

І квітку найкращу з тих пишних квіток,
 Вродливу, мов гурія з раю,
 Галіму покинув, милішу за всіх,
 Життя його щастя, утіху з утіх.

4.

З далекого краю її він узяв,
 З тієї ж степової країни,
 За пишную вроду над всіх покохав
 Дочку карооку України;
 Роскошами, щастям її він повив,—
 Не згадує більш вона рідних степів.

5.

В харемі Галіма зосталась. Вона
 З походу башу виглядає,
 Без милого трошки неначе сумна
 У пишнім садку похожає.
 Там б'ють водограї, там пахнуть квітки,
 Про щастя й кохання співають пташки.

6.

І день так, і другий, і третій мина—
 Докучило їй дождання!
 Четвертий—і чує з садочку вона
 Звитязськеє з бою вертання.
 За листя сховавшись, вона одного
 Очима шукає коханця свого.

7.

Ось їде коханий, конем виграва—
 А що ж то везуть коло його?
 На ратищі мертва стремить голова,
 Здобуток од бою страшного:
 Отаман козацький колись її мав,
 І в його баша її сам одрубав.

8.

Звитяжства ознаку, здобутка того,
 На славу пророчої сили,
 Велить він поставить край двору свого,
 Щоб люде усі зрозуміли,
 Що вміє він тяжко карать ворогів,—
 І в двір переможець-баша уступив.

9.

Галіма ж дивилась... І очі її
 Так страшно, так дико гляділи,
 Немов би останні хвилини свої
 У тій голові вони вздріли.
 Пізнала, пізнала безщасна вь ту мить,
 Чия голова там ганебно стремить!

10.

Пізнала того, за ким сльози лились,
 Кого в ріднім краї кохала,

Пізнала ті очі, уста, що колись
Так палко вона цілувала!
Погасли ті очі, склепились уста,
І кров на чолі запеклася густа.

11.

Пізнала уже і тепер вона зна,
Кого на роскоші зміняла,
І все, що забула, згадала вона,
І рідну країну згадала,
І зражену віру, і батька свого...
І серце змістить не здолало всього.

12.

Скрик дикий, страшний розітнувсь і затих,
І збіглись на скрик із світлиці—
Знайшли вони скоро в трояндах густих,
Галіму знайшли слугівниці:
В садку, де співали про щастя пташки,
Над мертвою тихо схилялись квітки...

Лесь,

ПРЕСЛАВНИЙ ГАЙДАМАКА.

1.

Гей, у Луцьку, славнім місті,
Там зійшлося не сто, не двісті,
А зібрався люд увесь:
Подивитись кожен хоче,
Як то смерти тут доскоче
Гайдамака славний Лесь.

2.

Вже збудовано й помости,
Де дають страшної хлости,
Кат з сокирою стоїть;
Круг помосту,—то не жарти!—
Вояки пильнують варти—
Шабля в кожного блищить.

3.

Бакаляри і рахмистри,
 Пишні лавники й бурмистри
 З патерицями в руках;
 Швець, зірвавшись од роботи,
 Недошиті кинув бóти,—
 Поспішає так що страх!

4.

І дівчата полохливі,
 Молодиці уродливі
 І перекупки міські;
 Мов метелик між квітками—
 Між дівоцтвом і жінками
 В'ються жевжики меткі.

5.

А в передній самій лаві
 Страх моторні і цікаві
 Дівка Хима й жіночки.
 І про Леся що він злючий,
 І рудий, і поганючий,
 Їх лепечуть язики.

6.

Хима, дівка соромлива,
 Додає й свого ще дива:

„Кажуть, кров людськую п'є!..
 Бо як їсти сяде тільки,—
 Джура крові—не горілки
 Повний кухоль подає“.

8.

—„От собака! От катюга!“—
 Верещить одна і друга...
 Аж ураз гукають: „Цить!“
 Вся жінота поніміла:
 Бий тебе небесна сила!—
 На помості Лесь стоїть.

8.

Стан високий, ус козацький,
 Чорні брови і юнацький
 Погляд сміливий, палкий:
 Так тим поглядом проймає,
 Мов у душу зазирає,
 Мов звеліти хоче їй.

9.

От як люде набрехали!..
 А пан возний взяв шпаргали
 Та й почав читати з їх,
 Що сей Лесь є гайдамака,
 Престрашений розбішака,
 Наробив гріхів тяжких:

10.

Розбивав панів добреньких,
 Убивав ксьондзів святеньких,
 Забірав жінок, дівчат,
 І за сеє по статуту
 Тую „голову зопсуту“
 Відрубати має кат.

11.

„Раз на світ родила мати,—
 Тільки раз і помірати!“—
 Лесь як грімне у той час:
 „Прощавайте, громадяне!..
 Ну, катюго! сили стане,
 Щоб утяти шию враз?“

12.

Нахилився до колоди,
 Кат сокиру вгору зведе...
 Щось тоді як закричить!
 Оттакого ще вам дива:
 Хима, дівка соромлива,
 На помості вже стоїть.

13.

„Постривай, катюго клятий!..
 За дружину Лесья взяти

Хочу я... його пустіть..."
 Вся громада зацімила
 З дива з Химиного діла,
 Кат не знає що робить.

14.

Але возний а ні гадки:
 Артикули зна й порядки
 І речє судовий пан:
 „Коли дівочка учтива
 Взять забойцю, милостива,
 У малженський схоче стан,—

15.

То і право, і статути
 Нам велять те слово вчути
 І декрет такий вчинить:
 Зараз їх обох узяти,
 Швидче в церкві повінчати
 Та й на волю відпустить.“

16.

Кат сердитий зажурився,
 Люд, зрадівши, звеселився,
 Хима рада, аж скака!
 Лесь поглянув на дівчину—
 Зап'ялась... „А скинь хустину:
 Гляну—дівчина яка“.

17.

Хустка впала. Та й негарна!..
 І руда, і нечупарна,
 Ще й кирпатий ніс чудний...
 „Як тую взять почвару,—
 Краже вже приймати кару...
 Катє! гей, рубай мерщій!“

18.

Гуп сокира на колоду!..
 Скрик озвавсь серед народу...
 Покотилась голова...
 Кат радіє, звеселившись,
 Люд похнюпивсь, зажурившись,
 Хима пада й зомліва...

19.

Ой за Луцьком, містом славним,
 Тай звичаєм стародавнім
 Поховали козака:
 Там долина—гей широка,
 Там могила—гей висока,
 Гей висока і стрімка!

20.

Вітер віє по долині,
 Росхиляє лист калині,

Що у Леся в головах;
І сіда орел крилатий
На могилі спочивати,
Налітавшись по степах.

21.

Сяє з неба сонце ясно,
І цвіте калина красно,
А красу козак любив!..
Добре там йому лежати:
Все прибралось в пишні шати,
Соловейків чути спів...

КХ

Дон Кіхот.

1.

В уламках од зброї, з іржавим мечем
Він гордою їде ходію,
І погляд у його сияє вогнем,
І серце аж рветься до бою.

2.

Меча не пускає з лицарських він рук
І страху ніколи не знає,
Життя його—низка і горя, і мук,
Та иншого він не бажає.

3.

На діло лицарське себе він оддав—
Ставать за малих в обороні—
І де він неправду і зло зострівав,
Там сміло він брався до броні.

4.

Найкращіі друзі впевняли його,
 Що він божевільний без міри,
 Та слухавсь він серця самого свого,
 А серце не знає невіри.

5.

І він не злякався й разу ні на мить,
 А, вірючи сам без вагання,
 Казав: хоч омана всім очі сліпять,
 Та правди іде панування.

6.

І сил ще таких і нема й не було,
 Щоб мужність правдиву збороли
 І що перед нею неправда і зло
 Впадуть, не устоять ніколи.

7.

Що нині не те, як колись, він не знав,
 У дивні закоханий мрії,
 І давні страшила по світу шукав,
 Дракони і велетні й змії.

8.

Не відав, що тії страшила в наш час
 Вже иншу придбали подобу

І, в сяєві злота і пишних окрас,
Мордують людей, мов худобу...

9.

Безщасним він сльози утерти хотів
І брався де треба до зброї,
А ворог лукавий щочасно дурив
Великого лицаря в бої.

10.

Він їздив по Світу, боровся що-дня
І часом було—з вітряками,
І посміхом сталась та горда борня
Із давнього давна між нами.

11.

Байдуже! За правду все груди свої
Під рани він ставив тяжкії
І хоч не знаходив на Світі її,—
На неї не кинув надії.

12.

Умер він, і прості та чисті серця,
Що в серце його прозирали,
Високий той образ за правду борця
Без сміху в душі заховали.

13.

Борця, що ніколи вагання не знав,
Ішов на всі муки він сміло,
Що навіть і пòсміх його не лякав:
Так вірив у праведне діло...

Матільда Аграманте.

I.

У тяжкому лихолітті
Вироста Матільда гожа:
Тяжко гнітить рідну Кубу
Здавна вже рука ворожа.

Горді деспоти еспанці
Похожають скрізь панами,
А кубинці мусять бути
Їм покірними рабами.

Що ні день—нові знуцання,
Що ні день—нові догани,
І міцніше все куються
На народ важкі кайдани.

І намучена країна
Вже не стерпіла знуцання:
„Волі краєві!“—як хвиля
Роскотилося гукання.

Скрівавилась, запалала
 Вся країна боротьбою...
 Та карають же й еспанці
 Страшно лютою рукою:

Смерть старому і малому—
 Всім, хто волю хоче мати!
 Тільки раб тут жити може,
 Пан-еспанець—панувати.

II.

Моря перло найдорожче—
 Куба, рідная країна,—
 Так Матільда з уродливих
 Найдорожчая перлина.

Вже у неї брат і батько
 Полягли за землю рідну,
 Мати вмерла і лишила
 Сиротою доньку бідну.

Під отаманом Масео
 Б'ються ще її два брати,
 А Матільда в самотині
 Мусить дома пробувати.

Та вона не тут витає
 Легкокрилими думками:
 Лине думкою дівчина
 За братами за борцями.

„Ой щасливі, браття любе,
 Ви, такую мавши долю:
 Розбиваєте кайдани,
 Сміло боретесь за волю!

„Хай і смерть, але ж свобода
 Осияє рідну Кубу:
 Я б собі таку хотіла
 Долю щасну, долю люблю!..“

III.

День доходив до спочину.
 Золотими парусами
 Сонце пишнее убравшись,
 Похилялось над полями;

Гордим пальмам верховіття
 На прощання золотило,
 На барвистих крильцях ніжних
 У колібрі ще тремтіло.

А Матільда Аграманте
 Верхи на коні баскому,
 У гостині запізнившись,
 Поспішалася додому.

Поспішається Матільда,
 Добіга до свого двору:
 Де була її оселя,—
 Тільки в'ється дим угору,—

Дотліває недотліле,
 Догоря смутна руїна.
 „Що се сталось? озовіться!
 Хто тут є?“—гука дівчина.

Та ніхто не озоветься...
 Хто ж би мав тут одмовляти?
 Тільки трупи тут криваві
 Скрізь лежать округи хати.

Всіх еспанці змордували!..
 „Доки ж буде так, мій Боже?
 Доки буде се знущання,
 Каткування се вороже?

„Через те, що я дівчина,—
 Я повинна се терпіти?
 Ні, тепер повстати мусють
 Навіть хворі, навіть діти!

Я піду за волю битись!“
 На коня Матільда впала
 Й скільки духу до повстанців,
 До борців за край погнала.

IV.

„Я не муж,—мені ти кажеш,—
 Щоб боротись за свободу?
 Ні, давно моїми стали
 Муки рідного народу!

„Батько мій поліг за волю,
Брат поліг,—передо мною
Мов стоять вони і кличуть
За святую річ до бою.

„Трупи бачити й наругу,
Бачить лютого тирана—
Краще вмерти! Мусим жити
Ми на волі і без пана!

„Так прийміть мене до гурту,
Генерале мій, благаю!
Ви побачите—я вмію
Умірать за волю краю“.

Так отамана Масео
Просить дівчина старого...
Сам не зна він що чинити:
Не бувало ще такого...

І брати за неї просять...
— „Ну, коли така вже сміла“,—
Він говорить,—„то і підеш
До святого з нами діла“...

V.

День ідуть вони і другий—
Вільні їм усі дороги,
Третій день—до річки військо
Наближалось без тривоги.

І відразу їм назустріч
Кулі свиснули: еспанці
Підійшли з-за лісу тихо,
Що й не чулися повстанці.

Облягли—нема рятунку...
А Масео: „Браття й діти!
Поки вирвемось, то треба
Ворогів нам зупинити.

„Гей, хто хоче тут остатись
Ворогам на перепину?
Він умре, та обрятує
Волю й рідную країну“.

— „Я!“ — озвалася Матільда.
— „Ми!“ — брати її відважні.
— „Ми вмеремо за волю!“ — кажуть
І дядьки її поважні.

„Гей, рушай!“ — гука Масео, —
„Ви ж поляжете тут нині:
Кров'ю вашою ми купим
Волю стоптаній країні.

Військо рушило. А дужі
Із дівчиною-героєм
Ворогів страшенну силу
Зупиняють смілим боєм.

Зупиняють... Та вже кулі
 Всіх завзятих положили.
 Тільки двоє та Матільда
 Ще змагаються що-сили.

А еспанці насувають,
 Сиплють кулі самопали,—
 Вже сама стоїть Матільда,
 Бо усі вже в бої впали,

Гордо голову піднявши
 І сияючи красою
 Націляється з пістоля
 Нетремтячою рукою.

І еспанець їй гукає:
 „Гей, скорися, божевільна!“
 А вона йому на тее:
 —Хай панує Куба вільна!

Не скорюсь!—Вона стріляє...
 Гучно вдарили рушниці,—
 Захиталася Матільда,
 Впали руки, зблідли лиці.

—Хай панує Куба вільна!—
 Знову скрикнула і впала,
 За свій край життя віддавши,
 За свій край, що так кохала...

Я р и н а.

(1671)

1.

На гетьмана Дорошенка
Наступає лядська сила
І забрала міст багато
Й місто Кальник обложила,

2.

Намагається здобути
І на його б'є зусюди,
Та міцні міські мури,
Ще міцніш—козацькі груди:

3.

Не попустють міста лядству,
Не дадуться на поталу!
А ляхи стоять та й кажуть:
„Ми дошкулим їх помалу“.

4.

І у місті а-ні крихти
 Скоро хліба вже не буде,
 І вже з голоду вмірати
 Починають бідні люде.

5.

Ой міцні міськії мури,—
 Тільки сам отаман знає,
 Що хідник з-під їх таємний
 З міста в поле вибігає.

6.

І для певности отаман
 Забезпечитися хоче:
 Посила Івана-джуру
 Вартувать хідник що-ночі.

7.

Знає ще про те Ярина,
 Козакова вірна мила...
 Пильно Йван хідник вартує,
 І стоїть ворожа сила.

8.

Тиждень цілий так минає
 І почався тиждень другий:
 Ні відкіль нема пособи,
 Ні відкіль нема потуги.

9.

А Ярина молодая,
Повна вірної любови,
Хоч голодна, а що-ночі
Носить їсти козакові.

10.

„Ти від ворога лихого
Бережеш все місто, милий:
Їж, козаче, покріпляйся,
Бо на варті треба сили.“

11.

І сієї ночі тихо
Підійшла вона до його
І шматок останній хліба
Принесла йому сухого.

12.

Промовляє: „Їж, коханий,
Бо на варті треба сили,
Але ж се шматок останній:
Умірать нам треба, милий“.

13.

А Іван їй каже стиха:
—Що нам з того, мила, буде,
Що з тобою помремо ми
Так, як ті дурнії люде?—

14.

„Ну, а що ж робити маєм?“
 —Рятуватися, кохана!
 Тайником з тобою пройдем
 Ми до лядського гетьмана

15.

—І покажемо їм стежку,
 Бо однак нам пропадати,
 А за те дадуть нам грошей,—
 Будем жити й панувати.—

16.

„Бог з тобою, мій коханий!..
 Краще з голоду я згину,
 Краще нам умерти в муках,
 Дніж зрадить Україну.“

17.

—Зоставайся, коли хочеш,
 Стежку й сам туди знайду я.—
 „Ні, не підеш, не пустю бо,
 Всім про зраду розкажу я!“

18.

—А, так ти!..—Ножем у груди
 Він дівчїні наміряє,
 Та Ярина відхилилась,
 Руку Йванову хапає.

19.

Боротьба у їх смертельна
Почалася серед ночі:
Не пуска Ярина руку,
Він ножем ударить хоче.

20.

І пистоль вхопила в його,
Стрель далеко відгукнувся:
„Краще вмри, ніж маєш зрадить!“
Він одразу похитнувся.

21.

Пада він і в неї руку
Вириває в ту хвилину
І ножем у білі груди
Вдарив дівчину Ярину.

22.

Захиталася безщасна
І додолу пада. Всюди
Зворушилося козацтво
І на стрель той збіглись люде.

23.

Перед їми Йван убитий
І дівчина біля його...
Підвелася:— „Більш не зрадить
Зрадник сей уже нікого...

24.

Одбивайтесь!.. Не давайтесь!..
Хай повік живе Вкраїна!..
Прощавайте!.." І додолу
Впала дівчина Ярина...

25.

День минув, і з Дорошенком
Вже до міста йде підмога,
І ляхи знімають табор,
А містяне славляють Бога,

26.

Щиро молються і плачуть,
Поминаючи Ярину,
І співають пам'ять вічну
Всім, хто вмер за Україну...

З папороті квіт.

Народня легенда.

I.

Жив колись у нашім краї
Молодий убогий наймит,
В дукаря служивши змалку,
Все ходив у драній свиті.

І лучілась на Купала
Саме ввечері пригода,
Що волів хазяйських пара
Десь у ліс зайшла з обори.

Напосівсь дукач на Гриця:
„Йди та йди воли шукати!..
Як не найдеш,—не вертайся,—
З хати виб'ю в потиляку!“

Гриць любіш туди пішов би,
 Де вже вогнище купальське
 Било полум'ям угору
 І одсвічувало в річці,

На вінках дівочих грало,
 На обличчах парубочих,
 Де Купалові й Купалі
 Молоді дзвеніли співи.

Та мульткє хазяйське слово,—
 І подався він до лісу...
 Ходить, плутає, шукає,
 А волів тих і не чути.

Зовсім ніч зійшла на землю,
 Зовсім темно стало в лісі,
 Вже й пісні купальські ледві,
 Ледві чує бідний хлопець.

У такі убрався нетрі,
 У таку зблукався пущу,
 Де й нога людська не ходить,
 Тільки в скóтах сплять ведмеді.

Зупинився... Крізь сорочку
 Плечі всі подрав тернàми...
 І куди іти—не знає,
 І щемлять набиті ноги,

Під великим темним дубом
Гриць сідає відпочити;
Сів, та й сам він не помітив,
Як, заснувши, похилився.

Довго спав, а чи недовго,—
Як прокинувся, то бачить:
Місяць високо підбився,
Все блищить у срібнім світі.

Хоч голки збірай,—так видко.
На полявині маленькій
Навкруги дерёва спали,
Вгору знявши темні чо́ла.

Білосрібна хвиля тиха
Через їх униз спадала,
Розливалась по травиці
І на Грицевім обличчю

І леліла на високім
Та мережаному листі,
Що стояло біля Гриця,
Кущиком у гурт зібравшись.

Мов великі пёра, листя
Роспиналось і стреміло
І одна блакитна квітка
Визирала з-межи його,

„Чи не диво?“ Гриць подумав:
„Я й не знав, що процвітає
В лісі папороть перната,
Ще й таким прегарним цвітом!“

Встав і квіточку зриває,
Застромив за бриль лишенький
Та й пішов помалу лісом
Знов шукати... Ні, вже годі!..

Бо тепер він добре знає,
Що воли давно вернулись
І лежать собі в обдорі,
Ремигають сонно жуйку.

Та й не це самє він знає:
Що ні здума,—все він бачить:
Зна, де хлопці всі з дівчатями,
Зна, де жде його Катруся.

Гляне вгору,—добре віда,
Як там зорі сяють, ходють,
Відкіля вони взялися
І куди подітись мають.

Гляне лісом,— всі дерева
Мов живі йому зробились,
Мов з під ніг травинка кожна
Озивається до його.

Гляне вниз—і диво дивне:
Тільки де ступне ногою,—
Всю там землю наскрізь бачить,
Всі глибокі таємніці.

Мов на поверсі під сонцем
Із землі блищать і сяють
Всі скарби, що глиб ховає,
Срібло, золото й діаманти.

І в душі він чує силу,
Що й не знав такої зроду,
Ніби Світ він обнімає—
Небо й землю, ліс і хвилі.

Мов би здрі й білолиций,
Мов би хвилі дзюркотливі,
Гори й доли, ліс і квіти—
Всі одну співають пісню.

І відразу вкупі з їми
Серцем, духом і устами
Заспівав він сам ту пісню
Чарівну, могучу й дивну...

II.

Тільки день прийшов,—між челядь
Вийшов Гриць наш погуляти
І про ті дива таємні
Став казати товариству.

І свою нову пісню,
Що в душі йому брєніла,
Він співав людям, і грало
В його радощами серце.

Він співав, і в пісні любі
Із небес зоріли зорі,
Усміхались пишні квіти
Роскривались таємніці.

Все, що нас ізпоконвіку
Назирà з країв надхмарних,
Що в земнім глибокім надрі
Заховалося від ока,

Всі скарби земні й небесні:
Сила правди і любови,
Весняна краса і радість,
Срібло, злото й діаманти,—

Все вставало й оживало
У його чудовій пісні
І сияло дивним сяйвом
Чарівним, непереможним.

Тихо слухали всі люде...
Доспівав,—вони мовчали...
І відразу серед тиші
Роскотився дужий регіт.

Реготавсь, за боки взявшись,
 Чоловік, що сам ніколи
 Не умів а ні співати,
 Ні робити щось путяще.

Все, що інші ні чинили,
 Він ганьбив безглуздо й злісно,—
 Через те казали люде,
 Що страшенно він розумний.

„Ха-ха-ха!.. Оце дак штука!..
 Де ти взявсь такий премудрий?
 Про скарбі плете дурниці,
 А в самого драна свита!..

„Ні, як би ти скарб нагібав,
 То ходив би ти в саєтах..
 Не бреши ж, бо і своя вже
 Нам давно брехня обридла!“

Усміхнувсь співець тихенько
 І промовив:— „Ну, дивіться:
 Під отим гіллястим дубом
 Скарб лежить,—беріть червінці!“—

—Ну ж бо, ну!..—гукає молодь,
 Сміючісь хапа лопату..
 В землю вдарили—і диво:
 Задзвеніли там червінці.

Мов та галич, мов шуліки,
Всі до грошей тих сипну́ли,
Рвали їх із рук у руки,
Росхапали за хвилину.

А співець сидить, сміється,
Позира на чудасію...
„От же, бачте, не дурю я,
Де лежать скарби, я знаю.“ —

—Знаєш! знаєш!..—загукали,
Обступили, припадають
І йому цілують руки,
І благають щиро й палко:

—Покажи усе, що знаєш!..
Хоч по скарбику на душу...—
Він сміється як дитина,
Як дитина роздає він:

Всім показує, де брати,
Всі копають, витягають
Мов пісок і срібло й злото,
Вигребають у кишені.

І діди білобороді,
І жінки з чоловіками,
Парубоцтво молодецьке,
Навіть квітоньки-дівчата,

Навіть діти нетямущі—
 Всі хапають, рвуть те злото,
 Наче звір у звіра здобич,
 І захопивши, утікають...

III.

Миготить і срібло й злото,
 Голова мов туманіє...
 Неспокій якийся дивний
 Душу Грицеві турбує.

І мов ясочка Катруся
 Нахилилася до його,
 Зазира очима в вічі
 І тихенько промовляє:

„Мій коханий, а чого ж то
 Не береш собі нічого
 Ти з усіх скарбів багатих?
 Та хиба ж тобі й не треба?

„Подивись: на латі лата
 І сорочка в тебе й свита,
 Личаки вже хочуть їсти,
 Бріль давно підбитий вітром.

„Поскидай усе те з себе
 Та вберись у шати пишні:
 Годи вже наймитувати,—
 Панувати будеш паном!“

— „Буду паном панувати?..“ —
 Запитав співець непевно
 І замислився... — „А й справді, —
 Попаную й я на світі!..

— „Гей, несіть мені скоріше
 Сріблом ковані сап'янці
 І жупан-лудан блискучий,
 Ще й кармазиновий кунтуш!..

— „подавайте літий пояс!..
 Заплачу з скарбів я добре!..
 А на голову на панську
 Принесіте шлик препишний!..

— „К бісу драну сю макітру!“ —
 Бріль із себе і додолу!..
 А з брилем упала тихо
 Блакитненька ніжна квітка.

Впала тихо й дикий натовп
 Ростоптав її ногами...
 І здрігнувся бідний наймит,
 Щось страшне в душі почувши.

У душі погасли зорі,
 Стали мертві ліс і квіти
 І крізь землю не мигочуть
 Срібло, злото й діаманти.

Таємниці, що сияли,
Знов у темряву пірнули,
І умерла дивна пісня,
Що в душі бренила в його.

Він силкується згадати,
Ті слова, ті дивні згуки,
Все, що знав, що почував він,—
І нічого!.. все забуто!..

Він устав... Мов божевільний
Подививсь навкруг і тихо
Застогнав, як перед смертю
Стогне ранена звірина.

І промовив він блідими
Помертвілими устами:
— „Не несіть мені нічого...
Все забув... забув... ту пісню“...

І пішов він швидко, швидко...
Аж туди, до того лісу,
Де знайшов блакитну квітку,
Що дає всезнання силу.

Він пішов і зник у лісі...
Всі, дивуючись, гляділи,
Всі не тямили, що сталось
І повік не зрозуміли.

Не могли і зрозуміти,
Що згубив він квіт блакитний
У годину божевільну,
Як схотів попанувати.

Не вернувся він ніколи,
Що з ім сталося—не знати,
І його забули люде,
Хоч жили його скарб'ами...

Хлібороб.

Я убогий родивсь, і в ті дні,
Як вмірать доведеться мені,—
Тільки горе та стомлені руки,
Та ще серце, зотлілее з муки,
Я зложу у дубовій труні.

Невелике я поле з'орав,
Та за плугом ніколи не спав:
Що робив, те робив я до краю
І всю силу, що мав я і маю,
На роботу невпинною клав.

На тім полі каміння було,
Поле все бур'яном заросло,
Зупинявся мій плуг на тім полі,
Та не кидав робить я ніколи,
А гострив свій леміш, чересло.

У годину, в негоду я там:
Без роботи погано рукам!
Нехай дощ і крізь драну свитину
Січе згорблену працею спину,
А спочинку собі я не дам!

Скільки поту свого я пролив,
Скільки сили я там положив!
Та дарма! бо поорана нива
Нам давала багатії жніва:
Я не дурно невтомно робив.

Такі жніва зазнав я не раз,
А тепер вже минувся мій час,
Я вже чую: останнє літо
Бачу я золоте своє жито,
Бачу, ниви широкії, вас.

Мої діти зберуть урожай...
Усьому наступає свій край,
Він прийшов і мені: в домовину
Я іду і навіки спочину,—
Мої ж діти зберуть урожай!

Мої діти—дочки і сини—
Усі вкупі зібравшись, вони,
Як почнуть до обіду сідати,
Будуть хліб, що придбав я, ламати
І згадають мене у труні.

І за те, що працюючи зміг
Згодувати і викохати їх,
То про мене в їх згадка не згине,
Після мене ще довгі години
Моє діло не вмере серед їх.

Так, я вбогий родивсь, та в ті дні,
Як вмірать доведеться мені,
То не сором ці стомлені руки
І це серце, зотліле з муки,
Положити в дубовій труні...

Що є в книзі:

	Боки
Борис Грінченко. Написав С. Єфремов	3
Вірші:	
Ранок	17
Неначе	18
Шматок хліба	19
Смутні картини	23
Вечір	24
До праці	25
Промінням усе золотило	26
Подивись!	27
По весні разцвітаються квіти	28
У лісі	29
Мати	31
Небо	33
Зорі	34
Могила	35
Вночі на могилі	37
Дуб	39
Хлоп'яті	40
Не гордуй ти життям молодим	42
Хвора	44
Південь на степу	46
Тільки одна не пишалась	47
Кара	49
Гроза	50
Останні квітки	52
Вітер вис	53
Пісня	54
Троянда	56
Ніч. З Плещеева	57
Жайворонок	58
Ластівка	59
Квітчані сльози	60
Дві троянди	61
Пташці	62
Пастушки	64
Нахилє дуб високий	67
Велика вечеря	69
Самотне дівчатко	72
У степу	74
Туди	75
Прийде!	76
Прощання	77
Осінь	78

	Боки
Свято	79
Деспо. З Майкова	80
Монолог	81
Великий день. З Мельницького	83
Петрусь	84
Вітер пісню повну смутку	87
Зіма	88
На волю!	89
З чужини	90
Над Дніпром	91
Учителям	92
Переспів	93
Тільки на себе рахуй	94
Зламала буря дуб могучий	95
Веснянка	96
Весняні сонети	97
Друзям	103
У темряві	105
Боже, як тяжко!	106
Я кохаю ті хмари похмурі	108
Дух і тіло	109
Не лякайся, що й досі хмари	110
Шана й дяка	112
Давня казка	113
Не те мене мучить	114
На добра-ніч!	115
В піснях моїх горе	116
Лісовий царь. З Гете	117
Чи йду майданами гучними. З Пушкіна	118
Як землю ділено. З Шіллера	121
Лорелея. З Гейне	123
Шевченкова могила	125
Кохання	127
Смерть отаманова	130
Зрадник	135
Іван Попович	144
Галіма	150
Лесь, преславний гайдамака	154
Дон-Кіхот	161
Матільда Аграманте	165
Ярина	172
З папороті квіт	181
Хлібороб	190

Бібліотека „МОЛОДІСТЬ“.

- Том 1. Андерсен Г. Казки. Переклала М. Загірня. Зредагував Б. Грінченко. Ц. 65 к.
- „ II. Українські народні казки для дітей. З малюнками. Зредагував Б. Грінченко. Ц. 60 і 80 к.
- „ III. Твен М. Пригоди Тома Соєра. Пер. М. Загірня. Зредакт. Б. Грінченко. Ц. 80 к.
- „ IV. „ Пригоди Гека Фінна. Переклала Н. Грінченко. Зредакт. Б. Грінченко. Ц. 1 крб.
- „ V. Амічіс С. Серце. Книга про дітей. Переклали Б. та М. Грінченки. Ц. 1 крб.
- „ VI. Грінченко Б. Байки. З мал. і з портр. автора. Ц. 35 к.
- „ VII. „ Чудова дівчина та інші оповідання. Ц. 35 к.
- „ VIII „ Сонце сходить... та інші вірші. Ц. 50 к.
- „ IX „ Книга казок віршом. З мал. (Друкується).
- Грінченко Б. Граматка для науки читання й писання. З мал. Ц. 15 к.
- „ Рідне слово. Читанка, перша після Граматки книга до читання. З малюнками. Ц. 70 к.

Видавництво імени Бориса Грінченка.

- № 1. Плевако М. Життя та праця Бориса Грінченка. Ц. 12 к.
- № 2. Плевако М. Про Маркіяна Шашкевича й відродження галицьких українців. Харьк. 1911. Ц. 7 к.
- № 3. Сінявський О. Про що співають кобзарі. Ц. 12 к.
- Портрети Бориса Грінченка по 3 і по 30 к.
- Листовні картки: а) З портретом Б. Грінченка і з цитатами з писаннів по 5 к. б) Школа ім. Б. Грінченка з-окола і в середині по 3 к.

Книжки пам'яті Насті Грінченко.

- № 2. Загірня М. Страшний ворог. 4-те вид. Ц. 5 к.
- № 3. Грінченко Б. Оповідання з української старовини. 2-ге вид. К. 1911. Ц. 10 коп.
- № 4. Грінченко Б. Якої нам треба школи. 3-те вид. Ц. 4 к.
- № 5. Грінченко Б. Оповідання про Івана Котляревського. 3-те вид. К. 1911. Ціна 5 коп.
- № 6. Загірня М. Про одружіння на Україні в давніші часи. К. 1912. Ц. 7 к.
- № 7. Грінченко Б. Оповідання про гарний народ. (Про Финляндію). 2-го вид. К. 1912. Ц. 5 к.
- № 8. Грінченко Б. Тяжким шляхом. (Про українську пресу). 2-ге вид. К. 1912. Ц. 15 к.
- № 9. Князь Ігорь. Опов. По „Слову про полк Ігорів“ написав Б. Грінченко. К. 1913. Ц. 4 к.
- № 10. Грінченко Б. Три жіночі постаті. К. 1913. Ц. 5 к.
- № 11. „ Жан Массе і Ліга народньої освіти у Франції. Ц. 5 к.

Продаються по всіх українських книгарнях.

Видавництво „ВІК“ у Києві.

- Склад видання в „Українській книгарні“ Безаківська 8.
Серія „Українська бібліотека“.
3. Свидницький. Люборацькі. К. 1901 г. Ціна 60 к., на кращ. папері 80 к.
  5. Кримський А. З повісток і ескизів. 1904. Ц. 50 к.
  - 6—7. Марко Вовчок. Народні оповідання. Т. I і П. К. 1902. Ціна за том 50 к., на кращ. папері 75 к.
  8. Кримський А. Пальмове гилля. 1902. Ціна 50 к.
  9. Чернявський М. Зорі, поезії. К. 1903. Ціна 65 к. і 80 к.
  10. Бордуляк Т. Оповідання. К. 1903 Ц. 75 к. і 1 р. 25 к.
  - 11.—12. Франко Ів. Збірник творів т. I і II В поті чола. К. 1903. Ціна за том 65 і 85 к.
  13. Грушевський М. Оповідання. К. 1904.. Ціна 35 і 65 к.
  14. Глібів Л. Твори. К. 1904. Ціна 75 к. і 1 р. 25 к.
  15. Стефаник. В. Оповідання. СПб. 1904. Ціна 65 і 80 к.
  16. Франко Ів. Збірник творів. т. III. Бориславські оповідання. К. 1905. Ціна 65 і 85 к.
  17. Яновська Л. Оповідання. К. 1905. Ц. 75 к. і 1 р. 25 к.
  18. Гребінка Є. Твори. К. 1906. Ц. 25 і 35 к.
  19. Винниченко В. Дізгармонія, піеса. К. 1906. Ц. 50 к.
  20. Маркович Д. По степах та хуторах. К. 1908. Ц. 65 к.
  21. Тешленко А. З книги життя. Оповідання. К. 1912. Ц. 85 к.
  22. Пасхревський Л. Опов. кн. 3. Ц. 50 к.
- На вічну пам'ять Котляревському. Літ. зб. з порт. К-ого. К. 1904. Ціна 3 р 50 к., в оправі 4 р. 50 к.
- Вік. Збірн. Т. I. Українська поезія. Т. II і III—проза. 2 р. том. Твори І. С. Левіцького. Т. I, II, III, по 1 р. 50 к. і по 2 р.
- Літ. Збірник на спомин про Ол. Кониського. К. 1903. Ц. 2 р.
- Мирний П. Перша книжка творів. К. 1903. Ц. 1 р. 25 к. і 1 р. 75 к.
- Мирний П. Друга книжка творів. Пропаша сила. Роман. К. 1905. Ціна 1 р. 50 к. і 2 р.
- Мирний П. Третя книжка творів. Драми. Ц. 1 р. і 1 р. 25 к.
- Коцюбинський М. Оповідання. Т. I. К. 1903. Ц. 1 р. 50 к. і 2 р.
- Грінченко Б. Писання. Т. I. К. 1903. Т. П. К. 1905. Ц. 1 р. 50 к. і 2 р.
- Винниченко В.—Краса і Сила. Оповідання. К. 1907. Ціна 1 р.
- Твори Кониського-Перебенді. Т. I і II—по 50 к. т. III—1 р., на веленевому папері 1 р. 50 к. Т. IV—ціна 80 к.
- Над могилою Б. Грінченка. К. 1910 Ц. 50 к.
- Чистому серцем. Пам'яті Доманицького. К. 1912. Ц. 40 коп.
- Єфремов С. За рік 1912-й. К. 1913. Ц. 1 руб.
- „ Співець боротьби і контрастів. К. 1913. Ц. 75 коп.